

TÜRKİYE'DE FINDIK BAHÇELERİNİN COĞRAFİ DAĞILIŞI VE ÜRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ZAMAN*

ÖZET

Fındık bitkisi, Doğu Karadeniz Bölümü'nde yaklaşık 2500 yıldır yetiştirilmekte ve dünyanın hiçbir yerinde bu kadar eski kültür izine rastlanılmaması gerçeği, kültür altına ülkemizde alındığının bir kanıtı olarak gösterilmektedir. Fındığın ticari olarak ise ülkemizde yetiştirilmesi, XIV. yüzyıla kadar inmektedir. Dış ticaretimizde ise, XVIII. yüzyıldan beri önem taşımaktadır.

Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan ve özellikle Karadeniz Bölgesi'nin en önemli tarımsal ürünlerinden biri olarak yerini koruyan fındığın, yaklaşık 395 bin çiftçi ailesinin geçim kaynağı olduğu bilinmektedir. Ülkemizde 33 ilde tarımı yapılmakta birlikte, ekonomik anlamda Ordu, Giresun, Sakarya, Düzce, Trabzon, Samsun, Zonguldak, Kocaeli, Artvin, Kastamonu, Bartın, İstanbul, Rize, Sinop, Bolu ve Tokat illerinde yetiştirilmektedir. Yaklaşık 540 bin hektarlık alan ile ülkemiz, dünya fındık bahçelerinin % 82'sine, üretiminin ise % 70-75'ine ve ihracatının ise % 80'den fazlasına sahiptir.

Anahtar Kelimeler: *Fındık, Tarımsal Ürün, Fındık bahçeleri*

* Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.

ABSTRACT

The hazelnut has been grown in the East Black Sea Region of Turkey for about 2500 years. The fact that nowhere in the world do we find such an old sample of culture is shown as the proof of the fact that it was first put under culture in our country. The commercial production of this plant dates back to the 14. century in our country. It has a great deal of significance and a big role for the foreign trade of our country.

Having an important place in Turkish economy today as in the past and being one of the most important agricultural products of the Black Sea Region, the hazelnut is known as the living source of almost 395 thousand farmers. It is grown in economic terms in the cities of Ordu, Giresun, Sakarya, Düzce, Trabzon, Samsun, Zonguldak, Kocaeli, Artvin, Kastamonu, Bartın, İstanbul, Rize, Sinop, Bolu and Tokat though it is normally grown in 33 cities. Having a 540 thousand hectar land of hazelnut, our country meets 82 % of the world’s hazelnut gardens, 70-75 % of the world’s production of hazelnut, and more than 80 % of its export.

Key Words: *Hazelnut, agricultural products, hazelnut gardens*

TÜRKİYE'DE FINDIK BAHÇELERİNİN COĞRAFI DAĞILIŞI VE ÜRETİMİ

Geographical Distribution and Production of Hazelnut in Turkey

---

GİRİŞ

Yabani fındık türleri; Japonya, Mançurya, Kore, Çin, İran, Anadolu, Avrupa ve Kuzey Amerika gibi geniş alanlara yayılmıştır. Ancak, kültüre alındığı yerin bazı kaynaklarda, ülkemizin Doğu Karadeniz Bölümü olduğu belirtilmektedir¹. Hatta, bu kültür bitkisinin anayurdunun Trabzon ili olduğu, bu durumun bugün Maçka ilçesindeki *Altundere (Sümelâ) Milli Park* alanında, koruma altına alınmış ve adeta birer ağaç görünümü kazanmış yabani fındık bitkilerinden de anlaşılabilirliği belirtilmektedir². Bazı kaynaklarda da kültür altına alındığı yerin Giresun olduğu ileri sürülmektedir³. Doğu Karadeniz Bölümü'nde yaklaşık 2500 yıldır kültür bitkisi olarak yetiştirildiği ve dünyanın hiçbir yerinde bu kadar eski kültür izine rastlanılmaması gerçeği de, kültür altına ülkemizde alındığının bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir⁴.

Bu konuda *Ksenophon*, M.Ö. 401 yılında Greek ordusu ile Doğu Karadeniz'den geçerken, yörede yetiştirilen küçük bir cevizden bahsetmektedir. Bu meyveye Pontus cevizi anlamında *Karla Pontica* veya *Nut Pontica* adını vermişlerdi⁵. **Plinius** da *Tabiat Tarihi* adlı eserinde, kültür fındığının ilk defa Karadeniz kıyılarında yetiştirildiğinden bahsetmektedir⁶. Nitekim M.S. I. yüzyılda yaşayan Yunanlı hekim **Diocorides** ise *Kitab-ül*

---

¹ ÖZBEK, S., 1978, Özel Meyvecilik. Çukurova Üniv. Ziraat Fak. Yay. No: 128, Adana, s. 286

² DOĞANAY, H., 1995, Türkiye Ekonomik Coğrafyası (2. Baskı). Öz Eğitim Yay. No: 6, İstanbul, s. 171

³ İVGİN, H., 1998, *Giresun Kültüründe Fındık*. Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998), Giresun Belediyesi Kültür Yay. No: 2, İstanbul, s. 335

⁴ AKOVA, Y., 2000, Kuru ve Sert Kabuklu Meyvelerin Dış Pazar Araştırması. İGEME, Ankara, s. 39

⁵ İVGİN, H., 1998, a.g.m., s. 335

⁶ ÖZBEK, S., 1978, a.g.e., s. 286-287

Haşayış adlı eserinde bu bölgede fındıktan yapılan ilaçlardan söz etmektedir⁷.

Daha sonra, Doğu Karadeniz’den Yunanistan ve İtalya’ya götürüldüğü ve kültür fındığının İtalya’da özellikle de *Avella* şehrinde tarımının yaygınlaştırıldığı ve Romalıların *Avellona* adını verdikleri İtalyan ve İspanyol fındık çeşitlerini, ülkemiz fındıklarının teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Fındık, Sicilya ve İspanya’ya ise Arapların eliyle ulaşmış, Fransa’da çok yakın zamanlara kadar önemli bir kültür bitkisi olarak ele alınmamıştır. İngiltere ve Almanya’da çoğunluğu *Corylus maximanın* türleri ilgi uyandırmıştır. ABD’de ise fındık yetiştiriciliği son 60-80 yıl içerisinde gelişme göstermiş, özellikle Oregon ve Washington eyaletlerinde önem kazanmıştır⁸.

Fındığın Orta Asya’dan Karadeniz sahillerine göçler yoluyla Türkler tarafından getirildiği ve daha sonra Avrupa’ya götürüldüğü de ifade edilmektedir. Buna da *Yağ Taşı*, *Yağmur Taşı* ile *Buge Tekin* efsaneleri kanıt olarak gösterilir. Bu efsanelerde fındık ağacı *pundik*, *pontik* ve *pont* adlarıyla kutsal olarak kabul edilmekte, Tanrının nurunun ilk defa fındık ağacı üzerine indiği belirtilmektedir. Ayrıca, bu iddiaya kanıt olarak M.Ö. 2836 yılında yazılmış olan *Çunking*’den getirilen parşömende de fındıktan bahsedilmesi gösterilmektedir⁹.

Bütün bu açıklamalardan öyle anlaşılıyor ki, fındık bitkisi Karadeniz kıyılarında kültüre alınmıştır. Bu bitkinin ticarî olarak ise ülkemizde yetiştirilmesi XIV. yüzyıla kadar inmektedir. Dış ticaretimizde ise XVIII. yüzyıldan beri önem taşımaktadır¹⁰. Gerçekten de, ilk kabuklu fındık ihracatı; 1773’te Rusya’ya, 1792’de Romanya’ya, 1851’de İngiltere’ye ve 1871’de de Belçika’ya yapılmıştır.

Fındığın yeryüzünün çeşitli yerlerine dağılmış 25 kadar yabani türü bulunmakla birlikte, kültür formlarını oluşturan en önemli türler, Sarp’tan Kırklareli’ne kadar uzanan Kuzey Anadolu Dağları’nda yayılmıştır.

⁷ İVGİN, H., 1998, a.g.m., s. 335

⁸ ÖZBEK, S., 1978, a.g.e., s. 286-287

⁹ İVGİN, H., 1978, a.g.m., s. 335

¹⁰ DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 171

Ülkemizdeki kültür fındık çeşitleri *Corylus avellana* ile *Corylus maximanın* melezleri olarak bilinmektedir. Fındığın anavatanı olması sebebiyle de zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Ülkemizin değişik üretim bölgelerinde farklı yoğunlukta olmak üzere; Tombul, Palaz, Çakıldak, Foşa, Minvane, Kalınkara, Uzunmusa, Kan, Kargalak, Cavcava, Sivri, İncekara, Acı, Kuş, Yuvarlak ve Yassı Badem çeşitleri yetiştirilmektedir¹¹.

XIV. yüzyıldan beri ülkemiz tarımında ve ticaretinde önemli bir yere sahip olan ve ülke ekonomisine büyük katkı sağlayan fındık, sahip olduğu besin değeri bakımından da çok önemli bir gıda maddesidir. Bileşiminde ortalama olarak % 65 yağ, % 15 protein, % 14 karbonhidrat, % 2 mineral madde ve % 4 su bulunmaktadır. Özellikle de B1, B2 ve E vitamin içeriği yüksektir¹².

Fındık Bitkisinin Doğal ve Beşeri İstekleri

Coğrafi isteklerinden iklim özellikleri bakımından fındık bitkisi, ılıman ve nemli iklim bölgelerine uyum sağlamış, nemli ve serin topraklarda 6-7 m'ye kadar büyüebilen, kıraç ve güneye dönük arazilerde, 2-2.5 m boylanabilen bir ağaççık bitkisidir. Bitkinin yeterli bir büyüme ve gelişme sağlayabilmesi için, yıllık yağış tutarlarının minimum 750-800 mm'den az ve 1300-1400 mm'den fazla olmaması, optimum değerlerin ise 1000-1200 mm dolayında olması gerekir. Ayrıca, yağış rejimlerinin düzenli olması, yani her mevsime nispeten düzenli dağılması gerekir. Yaz mevsiminin kurak geçmesi, meyvenin erken olgunlaşmasına yol açtığı için, birim alana verim ve randımanı çok belirgin bir şekilde düşürür. Ama bu durum sulama ile çözümlenebilir. Nitekim yaz sıcaklıklarının etkili olduğu bölgelerde, ürün

---

¹¹ AYHAN, Ü., OKAY, A.N., KAYA, H., 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Fındık Raporu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Araşt. Genel Müd., Fındık Arşt., Enst. Müd. Giresun, s. 3

¹² İSLAM, A., 1997, *Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Fındık Tarımı*. Doğu Karadeniz Bölgesi Tarımsal ve Sosyal Ekonomik Problemlerin Çözümleri Sempozyum ve Paneli, Trabzon, s. 82

olgunlaşmaya kadar, 15-20 gün ara ile fındık bahçelerinin sulanması gerekir¹³.

Yağış istekleri bakımından fındık bitkisi, ülkemizde en uygun yetişme şartlarını Karadeniz Bölgesi’nin kıyı kesiminin yanı sıra kısmen de Marmara Bölgesi’nin Çatalca-Kocaeli Bölümü’nde bulmuştur. Nemli ve yağışlı bir ikliminin hüküm sürdüğü Karadeniz Bölgesi’nde, iklimin önemli bir özelliği, yağışların mevsimlere nispeten düzenli dağılmış olmasıdır. Özellikle de kıyı istasyonlarında yaz kuraklığına pek rastlanmaz. Bu durum, fındık bitkisi için son derece önemlidir. Ekonomik anlamda fındık yetiştirilen Marmara Bölgesi’nin Çatalca-Kocaeli Bölümü sınırları içerisindeki illerde de yağış miktarı ve rejimi, fındık bitkisi için elverişli şartlar taşımaktadır. Örneğin; yıllık 797.8 mm yağışın düştüğü Adapazarı’nda, yaz mevsiminde düşen yağış miktarı 138.5 mm olup, bununda yıllık yağış içerisindeki oranı % 17.4’dür. İzmit’te ise yıllık yağış miktarının 119.9 mm’si, yani % 15.6’sı, İstanbul-Şile’de 747.1 mm’lik yıllık ortalama yağışın 79.6 mm’si (%10.6) yaz mevsiminde görülmektedir¹⁴. Oysa, gerek Karadeniz Bölgesi’nin iç kesiminde yer alan illerde (Tokat, Amasya), gerek Akdeniz ve karasal iklimin görüldüğü bölgelerde ortaya çıkan yaz kuraklığını gidermek için bitkinin sulanması gerekmektedir. Böylece, fındık bitkisi için en uygun yağış şartlarının Doğu Karadeniz başta olmak üzere Karadeniz kıyısı boyunca görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Yaz mevsiminin kurak geçtiği illerde (Antalya, Adana, Kahramanmaraş, Mardin, Elazığ, Isparta ... vs. gibi), meyvenin erken olgunlaşması birim alana verimi ve randımanı düşürmektedir.

Sonbahar mevsiminin kurak geçmesi ise, eylül ayından itibaren açılmaya başlayan erkek çiçeklerin, yeterince gelişip olgunlaşmadan kuruyup dökülmesine yol açar¹⁵.

Fındık bitkisi sıcaklık rejimi yönünden de çok duyarlıdır. Yüksek veya düşük sıcaklık rejimlerinin hâkim olduğu bölgelerde gelişmesine

¹³ DOĞANAY, H., 1987, Ziraat Coğrafyası. Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Coğrafya Bölümü Ders Notları No: 23, Erzurum, s. 217-218

¹⁴ DMİGM 1984, Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Bülteni, Ankara.

¹⁵ DOĞANAY, H., 1987, a.g.e., s. 218

devam eder. Fakat çok az meyve verir veya hiç vermez. Kış sıcaklıklarının 0 °C ile 6-7 °C dolayında olduğu, yaz sıcaklık ortalamalarının 20-25 °C'yi aşmadığı bölgeler, çok uygun doğal yetişme sahalarıdır¹⁶. Ayrıca, minimum sıcaklıklar -10 °C'den aşağıya düşmemeli, maksimum sıcaklık ise 37 °C'yi geçmemelidir¹⁷. Yağış durumunda olduğu gibi sıcaklık şartları bakımından da Doğu Karadeniz kıyı kesiminde yer alan yetişme alanları başta olmak üzere, Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesimleri en uygun yetişme sahalarıdır. Çünkü kıyı istasyonlarında kış sıcaklık ortalamaları hiçbir ay 0 °C 'nin altına, yaz sıcaklık ortalamaları ise 25 °C'nin üstüne çıkmamaktadır. Örneğin; Rize'de kış sıcaklık ortalaması 7.6 °C iken, yaz mevsimi ortalaması 20.6 °C'dir. Bu değerler, kış ve yaz mevsimleri itibariyle, Ordu'da 7.7 °C - 21 °C, Samsun'da 8.7 °C - 22.1 °C, Sinop'ta 7.8 °C - 21.6 °C, Zonguldak'ta ise 7.4 °C- 20.8 °C'dir. Marmara Bölgesi'nde yer alan, Adapazarı'nda ise kış ortalaması 6.9 °C, yaz 22.1 °C, İzmit'te kış 6.9 °C, yaz 22.7 °C'dir. Oysa Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü Adana'da kış mevsimi ortalaması 9.7 °C, yaz 26.9 °C, Antalya'da kış 10.9 °C, yaz 27.1 °C, Kahramanmaraş'ta 6.0 °C- 27.1 °C, Mardin'de ise 3.9 °C- 28.2 °C olarak görülmekte ve optimum değerlerin üzerine çıkılmaktadır. Aynı durum karasal iklimin görüldüğü Elazığ (kış 0 °C, yaz 26.1 °C), Bitlis (kış -1.3 °C, yaz 20.9 °C) illeri için de geçerlidir. Ayrıca bu illerde zaman zaman 40 °C civarında maksimum sıcaklıklar (Adana 45.6 °C, Antalya 44.6 °C, Mardin 42.0 °C, Elazığ 42.0 °C, Bitlis 36.8 °C vs. gibi) görülmektedir. Minimum sıcaklıklar bakımından ise Elazığ'da -22.6 °C, Bitlis'te -19.0 °C'ye varan düşük sıcaklıklar, bitki için son derece zararlıdır¹⁸. Gerçi yukarıda da belirtildiği gibi bitki, çok yüksek ve düşük sıcaklıkların görüldüğü bölgelerde de gelişmesine devam etmekte ancak, meyve verimi önemli ölçüde azaltmaktadır.

Bitkinin ekonomik anlamda verimini etkileyen bir diğer iklim elemanını da ilkbahar donları oluşturmaktadır. Şubat ayından itibaren dişi çiçeklerini büyütmeye başlayan bitki, bu devrede meydana gelebilecek bir-

¹⁶ DOĞANAY, H., 1987, a.g.e., s. 218

¹⁷ İSLAM, A., 1997, a.g.m., s. 89

¹⁸ D.M.İ.G.M. 1974, Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Bülteni, Ankara

iki saatlik şiddetli don olayından önemli ölçüde etkilenmektedir. Özellikle 250-300 m’den daha yüksekte kurulmuş bahçelerde, bu nedenle bazı yıllarda verim % 40-50, hatta % 80’lere kadar varan oranlarda azalmaktadır¹⁹. Sırf bu nedenden ötürü Karadeniz Bölgesi’nin kıyı kesiminde 750-800 m’den sonra fındık yetiştiriciliği çoğu zaman pek de iktisadi değildir. Bu yüzden bu yükseltilerden sonra ekonomik anlamda fındık yetiştiriciliğine pek fazla rastlanmaz.

Fındık meyvesinin içinin iyi dolması için olgunlaşma dönemine denk gelen haziran ve temmuz aylarında nispi nemin % 60’ın altına düşmemesi gerekir. Oysa, bu aylarda ülkemizde fındık yetiştirilen illerden Bitlis (%53-48), Elazığ (%34-28), Isparta (%52-44), Kahramanmaraş (%48-49) ve Mardin’de (%33-30) bu rakamın oldukça altında değerlere rastlanır. Diğer yetiştirme bölgelerinde ise bu aylara ait nem oranları bu değerler civarında veya üstündedir.

Fındık tarımında, iklimin yanı sıra toprak özelliklerinin de büyük etkisi bulunmaktadır. Bitkinin yetiştiği alanların toprak strüktürü, bileşimi ve derinliği gibi birçok özellik de önem taşımaktadır. Toprağın derin humusça zengin, serin ve yapısının bileşimine giren ana maddelerin dengeli bir oranda karışımlar göstermesi gerekir. Kireç, kum ve kil oranı yüksek topraklarda fındık yetiştiriciliği pek ekonomik değildir. Ayrıca pH derecesi 5.0 ile 6.5 arasında olmalıdır. Bunun 5.0 ile 5.5 dereceden aşağı düşmesi halinde topraklarda asitlilik etkili bir duruma gelir. Bunu önlemek için topraklara hektar başına 3000 ile 5000 kg kireç karıştırmak gerekir²⁰.

Anlaşılabacağı üzere, iklim ve toprak şartları fındık bitkisinin yetişmesi ve verimi için son derece önemlidir, ancak yeterli değildir. Bunlara ilave olarak, verim ve randıman üzerinde; dikim, bakım, budama, gübreleme, kireçleme, zararlılarla mücadele etmek için ilaçlama ve yaşlı fındık bahçelerinin gençleştirilmesi gibi beşerî tedbirler de önemli rol oynamaktadır.

¹⁹ DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 172

²⁰ DOĞANAY, H., 1987, a.g.e., s. 219

Ekonomik ömrü oldukça uzun olan fındık bahçeleri, 70-80 yıl sonra sökülüp yeniden dikilerek gençleştirilmektedir. Gençleştirme, yetişkin fındık ocaklarından alınan fidelerin dikilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Ancak, dikimden önce yöre şartları dikkate alınarak arazi ve toprak hazırlığı yapılmaktadır. Özellikle eğimli olan fındık bahçelerinde erozyonu önlemek, yağmur sularının depo edilmesi, gübreleme, budama, kireçleme ve zararlılarla mücadele etmek için, arazi mümkün olduğunca teraslanmaktadır. Dikim, ocak sistemi şeklinde çoğunlukla sonbaharda, bazen de ilkbahar mevsiminde yapılmaktadır. Ayrıca, birbirine ve ocaklara zarar veren, verimin düşmesine neden olan dallar, hasattan sonra, sonbahar aylarında budanmaktadır. Böylece bu işlem, çiçeklerin olgunlaşma ve tozlaşma devresinden önce bitirilmektedir. Budama, meyve fidanlarının dikimi ile başlar ve bitkinin ömrünün sonuna kadar devam eder. Kök ve taç budaması yapılarak dikilen fidanlara daha sonra şekil verilir. Belli şekil verilmiş ağaçlarda ürün budaması, yaşlanmış ağaçlarda ise ekonomik ömrünü uzatmak için gençleştirme budaması yapılır. Fındık bahçelerinde üreticilerin hemen tamamı kök ve dip sürgün temizliği yapmaktadır. Ocak içindeki ağaçlarda ise büyük çoğunluğu budama yapmaktadır. Fındık ağaççıklarına başlangıçta şekil verilmemiş olsa bile, güneşlenmeyi yeterince sağlayacak budamanın yapılması gereklidir. Kök ve dip sürgünleri ise her yıl temizlenmelidir²¹.

Fındık bahçelerinde yapılan diğer işleri ise, ilkbahar mevsiminde bahçelerin gübrenmesi ile kireçlenmesi oluşturmaktadır. Ocaktaki fındık ağaççığı sayısına göre gübre miktarı 0.5 kg ile 1 kg arasında değişmektedir. Bitki için son derece önemli olan kimyasal gübrelerden azotlu ve fosforlu gübreler bitkinin gelişmesini, potasyumlu gübreler ise bitkinin don ve hastalıklara karşı dayanıklılığını sağlar²². Bu gübrelerin yanı sıra özellikle Doğu Karadeniz'in kırsal kesimde yaşayan ailelerin birkaç tane de olsa büyükbaş hayvanı olmasına bağlı olarak, hayvan gübresi de kullanılmaktadır. Ancak, hayvan sayısının az olması nedeniyle fındık

²¹ İSLAM, A., 1997, a.g.m., s. 90

²² DOĞANAY, H., 1987, a.g.e., s. 219

bahçeleri ve diğer tarım ürünlerinde sadece hayvan gübresi kullanılması pek de mümkün görünmemektedir. Yine, yetiştirme sahalarındaki toprakların genelinin pH değerlerinin düşük, yani asit karakterli oluşu nedeniyle toprağın kireç noksanlığını gidermek için bazı çiftçiler tarafından fındık bahçelerinde tarım kireci kullanılmaktadır. Ayrıca, fındık kurdu (*Balaninus nucum*), fındık filiz güvesi (*Gypsonoma dealbana*), mayıs böceği (*Melolontha*), fındık gülü (kozalak akarı-*Eriophyes avellana*), dalkıran (*Xyleborus dispar*) ile bakteriyel fındık yanıklığı (*Xanthomonas Coryline*) gibi fındık zararlıları ve hastalıklarına karşı bitkilerin, meyve döneminde belirli aralıklarla ilaçlanması da yapılmaktadır.

Fındık bahçelerinde ağaççıkların altına düşecek fındıkların kolaylıkla toplanması için yabani ot, diken ve çayırlar, hasattan bir ya da iki hafta önce tırpanla biçilerek temizlenmektedir. Son zamanlarda geniş fındık bahçelerine sahip olan çiftçiler ise bu işi, sırtta taşınan ot biçme makineleri ile yapmaktadır. Bu işlem, hasada ne kadar yakın zamanda yapılırsa o kadar iyi olmaktadır. Çünkü ekonomik yetiştirme alanlarında yağışlı bir iklime ve elverişli sıcaklık şartlarına sahip olması, otların kısa sürede büyümesine neden olmakta, bu da ağaçların altına düşen fındıkların toplanmasını zorlaştırmaktadır. Gerçi fındık toplanması, Doğu Karadeniz Bölümü’nün genelinde olduğu gibi, arazinin engebeli ve fındık bahçelerinin zemininin düzgün ve temiz olmaması gibi nedenlerden ötürü, ağaçtan elle toplanma şeklinde gerçekleştirilmektedir (Fotoğraf 1). Bu da, bazen fındığın yeterince olgunlaşmadan toplanmasına, dolayısıyla da hem verim, hem de randımanın düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, daldan el ile hasat, dal ve sürgünlerin zarar görmesine de yol açmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde, özellikle Batı Karadeniz ve Marmara Bölgesi’ndeki taban arazilerdeki fındık bahçelerinde dalların silkelmesi ile yere düşen zurumlu fındıkların yerden toplanmasıyla da hasat yapılmaktadır. Bu hasat şeklinde, son yıllarda (1999 yılından beri) Akçakoca’da olduğu gibi, düz arazilere sahip yetiştirme alanlarındaki fındık bahçelerinde, zurumlu fındık toplayan hasat makinesi de kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bunun ülkemiz fındık bahçelerinin tamamında, özellikle de eğim değerlerinin yüksek olduğu engebeli araziye

sahip, Doğu Karadeniz Bölümü'nde kullanımı pek de mümkün görünmemektedir. Oysa, diğer yetiştirici ülkelerde fındık hasadı ülkemizden farklı olarak, çoğunlukla yerden toplama şeklinde yapılmaktadır. Böylece meyveler, olgunlaşma yönünden erişebilecekleri maksimum olgunluğa ulaştıklarından, verim ve randımanda elde edilebilecek en yüksek miktara ulaşmaktadır²³.

Fotoğraf 1. Ağaçtan elle hasat yapan kadınlar.

Fındık meyvesi, nisan sonu-mayıs başından itibaren belirlemeye başlamakta ve yine iklim şartlarına bağlı olarak bahçelerin bulunduğu bölgelere ve yükseltiye bağlı olarak temmuz ve ağustos ayları içerisinde olgunluğa erişilmektedir(Fotoğraf 2). Böylece fındık hasat olgunluğu süresi, fındık çeşitlerine, iklim şartlarına ve sahilden iç kesimlere doğru değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin; Karadeniz ve Marmara bölgelerinin kıyıya yakın bahçelerinde fındık toplanmasına ağustos ayının ilk haftası başlanırken, kıyıda iç kesimlere ve yükseklerle gidildikçe hasat (ağustos sonu, eylül başı) gecikmektedir. Yaz sıcaklık şartlarının optimum değerleri aştığı yetişme bölgelerinde (Antalya, Adana, Mardin, Kahramanmaraş vs. gibi) ise hasat daha erken yapılabilmektedir.

²³ DOĞANAY, H., 1987, a.g.e., s. 220

Fotoğraf 2. Hasat olgunluğuna erişmiş fındık meyvesi.

Fındık hasat zamanını belirleyen bir diğer husus da, yetiştirilen fındık çeşididir. Ülkemizde fındık bahçeleri genellikle çok fazla çeşitten oluştuğu için hasat zamanı bahçelerdeki en yaygın çeşidin olgunluk dönemine göre il valilikleri tarafından açıklanmaktadır. Fakat, zaman zaman çoğu fındık türlerinde erken hasat uygulaması da görülebilmektedir. Erken hasat, fındığın kurutma süresini uzattığı gibi, kalitesinin azalmasına ve randımanın düşmesine de neden olmaktadır. Ancak tombul fındık çeşidinde erken hasat, buruşuk oranını %9.5’ten %1’e düşürmekte, randımanı ise %46’dan % 58’e çıkarmaktadır. Böylece bu çeşitten oluşan bahçelerde erken hasadın, genelin aksine faydalı olduğu görülmektedir²⁴.

Toplanan fındıklar, *zülüf* veya *çotanak* adı verilen kabuğundan ayrıtılıp, kurutulmak için harman yerine taşınır ve yaklaşık 10-30 cm kalınlığında harmana serilir ve zülüfler kahverengi oluncaya kadar güneşte soldurularak ön kurutma yapılır. Bu işlem hava şartlarına da bağlı olarak 5-10 gün sürer ve bu esnada fındıklar tırmıkla karıştırılır. Kurutulduktan sonra, elle veya *patoz* adı verilen makinelerden geçirilerek kabuğundan

²⁴ AYHAN, Ü., OKAY, A.N., KAYA, H., 2000, a.g.r., s. 29- 30

(zülüf veya çotanak) ayrılır (Fotoğraf 3). Patoz, fındığın dış kapsülünü çıkararak kabuklu fındık haline getirir ki, buna Giresun ve Ordu'da *Çeç Fındık* denir. Ayıklama işleminden sonra tenteler üzerine ince tabakalar halinde tekrar serilen fındık, bir kaç gün daha harmanda güneşlendirilir ve böylece kuruması sağlanır (Fotoğraf 4). Aksi taktirde az kuruyan fındığın içi bir müddet sonra çürümeye başlar. Bu esnada fındığın çok kurutulmamasına da dikkat edilmelidir. Çünkü çok kurutulan fındık kırma esnasında fazlaca zayıat vermektedir.

Fotoğraf 3. Harman yerine taşınan fındık, birkaç gün güneşte kurutulduktan sonra Patozla zülüflerinden (Çotanak) ayrılmaktadır.

Kurutulan fındıklar genellikle jüt çuvallara doldurularak, ya da dökme olarak depolanmaktadır. Depolar, genellikle hava sıcaklığı ve bağıl nem kontrolünün bulunmadığı betonarme ve yığma taş yapılar olup, buralarda zararlılara karşı etkin mücadele de yapılmamaktadır. Özellikle ilkbahar aylarında havaların ısınmasıyla hızlanan bozulmalar nedeniyle, işleme sonrası maliyetler önemli ölçüde artmaktadır²⁵. Oysa, depo koşullarının fındık kalitesi üzerindeki etkisi çok önemlidir. Bunun için

²⁵ AYHAN, Ü., OKAY, A.N., KAYA, H., 2000, a.g.r., s. 30

depolarda sıcaklık ve nem kontrolü yapılarak kayıpların önlenebileceği gibi, natürel fındıklar bir yıl, kabuklu fındıklar daha uzun süre tazeliğini koruyabilecektir. Ancak özellikle küçük işletme sahiplerinin büyük çoğunluğu fındığını, hasat işlemleri tamamlandıktan kısa bir süre sonra, tüccara veya Fiskobirlik’e satmaktadır.

Fotoğraf 4. Patoz dan geçirilen fındıklar, tenteler üzerine serilerek kurutulmaya bırakılır.

Fındık Bahçeleri ve Üretim Miktarındaki Gelişmeler

Türkiye’deki fındık bahçelerindeki gelişmeler, 1950 yılından sonraki dönem itibariyle ortaya konulmuştur. Bu tarihten önceki dönemlere ait elimizde yeterli veriler bulunmadığından değerlendirme yapılamamıştır. 1950 yılında 159375 hektar olan fındık dikili alanlar, bu yıldan itibaren sürekli artarak 1960’ta 201250 hektara yükselmiştir. 1964 yılından sonra devletin destekleme alımlarına başlaması yanında Doğu Karadeniz’den dışarıya yönelik göçlerin de etkisiyle üretim alanları, başta Batı Karadeniz illeri (Bolu, Zonguldak) olmak üzere, Marmara Bölgesi’ne doğru (Sakarya, Kocaeli) genişlemeye başladı ve 1965’te 233750 hektara ulaştı. Bundan sonraki dönemlerde de bu artış hızlı bir şekilde devam etti. Nitekim, son 51

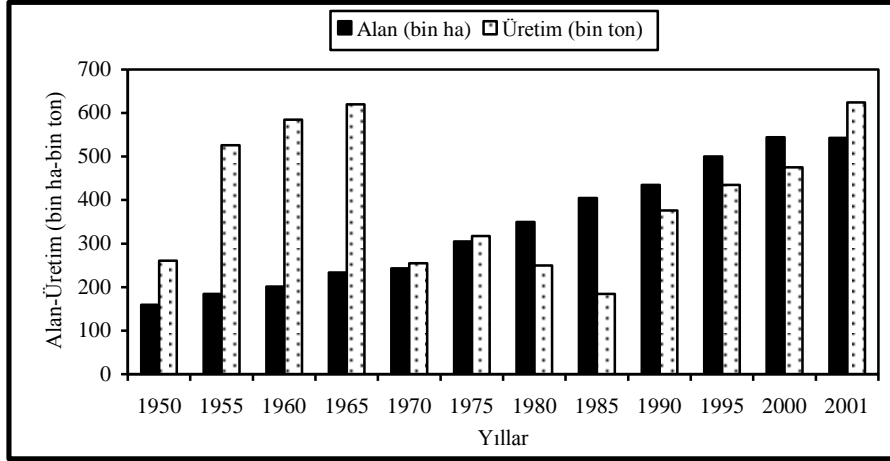
yıla (1950-2001) ait istatistikler incelendiğinde, Türkiye'deki fındık bahçelerinin 1980 yılına kadar her 10 yılda ortalama, % 20'nin üzerinde artış gösterdiği, 1980-1990 döneminde ise artış hızının (% 13.0) azaldığı görülmektedir. Gerçekten de, 1950 yılında 159375 hektar olan üretim alanları, 1960 yılında 201250 hektara, 1970'te 243250 hektara ve 1980'de ise 385000 hektara ulaşmıştır. Bu yıldan itibaren 1990 yılına kadar fındık alanlarının yayılışı yavaşlamış ve 1990 yılında 435000 hektara ulaşmıştır. Bu yıldan sonra ise tekrar hızla genişleyen fındık bahçeleri 2001 yılı itibariyle yaklaşık 542559.5 hektar olmuştur. Başka bir anlatımla geçen 11 yıl içerisinde fındık alanlarında % 25.1'e veren oranda bir artış görülmüştür. Böylece ülkemizde fındık alanları, 1950-2001 devresinde % 240.4'lük bir artış göstermiştir. (Tablo 1, Şekil 1).

Tablo 1. Türkiye Fındık Bahçelerinin ve Üretiminin Yıllara Göre Gelişimi.

Yıllar	Dikili Alan (ha)	Üretim (ton)	Üretim (kg/da)
1950	159 375	26 100	16.4
1955	184 250	52 600	28.6
1960	201 250	58 500	29.1
1965	233 750	62 000	26.5
1970	243 300	255 000	104.8
1975	305 000	317 000	103.9
1980	385 000	250 000	64.9
1985	405 000	184 000	45.4
1990	435 000	376 000	86.4
1995	500 000	435 000	87.0
2000	544 000	475 000	87.3
2001	542 560	624 403	115.1

Kaynak: Çetin, E., 1988, a.g.m., s. 79-80, -DİE Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) bültenlerinden derlenmiştir.

Fındık bahçelerinde son yıllarda görülen yüksek oranlı artış, büyük ölçüde yeni üretim bölgesindeki dikim alanı artışından kaynaklanmıştır. Eski üretim bölgesini oluşturan Doğu Karadeniz ve kısmen de Orta Karadeniz bölümlerinde ise fındık bahçelerinin ekonomik anlamda yetiştirme sınırlarına erişmesi neticesinde, çok fazla yeni bahçe oluşturmaya imkan vermemektedir.

Şekil 1. Türkiye Fındık Bahçelerinin ve Üretiminin Yıllara Göre Gelişimi.

Gerçi, ülkemizdeki fındık dikim alanlarının artması ve dolayısıyla fındık arzının toplam talebin üzerine çıkması ve arz talep dengesinin bozulmaya başlaması, dikim alanlarının sınırlandırılmasını gündeme getirmiştir. Bu konuda 1983 yılında çıkarılan, 2844 sayılı *Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi* hakkındaki kanun, altı ay içerisinde sınırlandırılacak alanların belirlenmesini öngörmesine rağmen, bu alanların belirlenmesi ancak, 1989 yılında çıkarılan yönetmelik ile sağlanabilmiştir. Bu yönetmeliğe göre fındık yetiştiriciliğinin, yükseltisi 750 metreye kadar olan, eğimi en az % 12, kullanma kabiliyeti 4. sınıf ve daha yukarı arazilerde yapılması gerektiği vurgulanarak, Giresun, ilinin fındık tarımı yapılan ilçeleri ile Ordu ve Trabzon illerinin bütün ilçeleri ve o tarihte Bolu ili sınırları içerisindeki Akçakoca (Günümüzde Düzce ili sınırlarına dahil), Zonguldak ilinin Ereğli ve Alaplı ilçelerinde (Alaplı, 90/339 sayılı yönetmelik ile ilave edilmiştir), yükselti ve eğim şartı aranmaksızın yapılmasına izin verilmiştir. Yine yükseltisi 750 m’yi geçmeyen, eğimi % 12’den fazla olan 1. ve 2. sınıf araziler ile, eğimi % 6’dan az olan 3. sınıf arazilerde fındık yetiştiriciliği yapılamayacağı öngörülmüştür. Daha sonra bu yönetmelik çerçevesinde verilen beyanlar dikkate alınarak fındık üretimine izin verilecek alanlar, 3 Şubat 1993 tarih ve 21485 Sayılı Resmi Gazete de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla ilan edilmiştir (Tablo 2). Bu karara

göre; Samsun (17017.1 ha), Zonguldak (15201.8 ha), Kocaeli (1575.5 ha) ve İstanbul (2184.8 ha) illerindeki 35979.2 ha fındık bahçesinin üretim dışı bırakılması kararlaştırılmıştır. Böylece, bu karar ile düz arazilerde (Çarşamba Ovası) fındık yetiştiriciliğine izin verilmesine rağmen, eğimli arazilerde (Samsun'un Salıpazarı ve Tekkeköy ilçeleri) tarımına izin verilmemiştir. Oysa, fındık bitkisinin bu arazilerde erozyonu önleyen bir etkiye sahip olduğu gerçeği göz ardı edilmiştir²⁶. Yine bu karar doğrultusunda, süresini doldurmayan fındık bahçelerinin de çiftçinin isteği üzerine tazminat ödenerek sökülebileceği belirtilmiştir. Buna ilave olarak bu durum, 28. 03. 2001/745 Sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla da pekiştirilmiştir. Ancak bu yasa ile yönetmeliklere rağmen yasaklanan alanlarda dahi fındık tarımına devam edilmiştir. Gerçi, 2002-2003 yıllarında Çarşamba Ovası'ndaki taban arazilerde fındık bahçesine sahip çiftçiler, devletten aldıkları tazminat ile fındık bahçelerini sökerek, bu alanlarda çeltik tarımı yapmaya başlamışlardır. Ancak, bu çiftçilerin sayısı çok fazla değildir.

Tablo 2. Türkiye'de Fındık Üretimine İzin Verilen Sahalar

İl	İlçe
Artvin	Borçka, Arhavi
Düzce*	Akçakoca, merkez, Cumaovası, Gölyaka, Kilimli, Yığılca
Giresun	Merkez, Bulancak, Keşap, Tirebolu, Görele, Eynesil, Espiye, Dereli, Çanakçı, Güce, Doğankent, Yağlıdere, Piraziz
Kastamonu	Abana, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, İnebolu
Kocaeli	Kandıra
Ordu	Bütün ilçeler
Rize	Ardeşen, Fındıklı, Pazar
Sakarya	Kocaali, Karasu, Akyazı, Hendek
Samsun	Çarşamba, Terme
Sinop	Merkez, Ayancık, Türkeli, Erfelek, Gerze, Dikmen
Trabzon	Bütün ilçeler
Zonguldak	Alaplı, Ereğli
Bartın	Merkez, Amasra, Kurucaşile

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 3 Şubat 1993, sayı: 21485, Ankara.

*O tarihte bu ilçeler Bolu ili sınırları içerisinde bulunuyordu.

²⁶ YAVUZ, F., BİRİNCİ, A., PEKER, K., ATSAN, T., 2000, a.g.e., s. 19-20,-
AYHAN, Ü., OKAY, A.N., KAYA, H., 2000, a.g.r., s. 13-14

Neticede bu kararlara ve uygulamalara rağmen, ülkemizdeki fındık bahçeleri son yıllarda ekolojik bakımdan yetişme alanları dışına da taşarak, hızlı bir şekilde artmış ve günümüz itibariyle 540 bin hektarın üzerine çıkmıştır.

Türkiye fındık bahçelerindeki artış, üretim miktarına da yansımıştır. Nitekim Cumhuriyet döneminde üretim miktarında % 2614.8’lik bir artış görülmüştür. Başka bir ifadeyle 1923 yılında yaklaşık 23 bin ton olan ülke üretimi, 2001 yılında hemen hemen 625 bin (624.403) tona yükselmiştir. Ülke üretimi 1933’te 44.7 bin ton²⁷, 1950’de ise üretim, iklim şartlarının olumsuz etkileri nedeniyle 26 bin ton civarında gerçekleşmiştir. Aynı durum, 1980 ve 1985 yıllarında da görülmüş ve o yıllardaki rekolte önceki yılların aksine düşüş göstermiştir. Diğer yıllarda ise her geçen yıl itibariyle artışlar söz konusu olmuştur (Tablo 1). Şüphesiz bu artışı sadece fındık alanlarının genişlemesine bağlamak doğru değildir. Çünkü bu süre içerisinde bakım, gübreleme, zararlılarla mücadele etme gibi tarım tekniklerinin uygulanmasının da üretimin artması üzerinde etkisi olmuştur. Bu durum, birim alana fındık verimi ile de doğrulanmaktadır. Nitekim yıllar itibariyle üretim miktarında iklim şartlarına bağlı olarak zaman zaman dalgalanmalar olmasına rağmen, birim alandan alınan verim, 1950 yılından sonra artış yönünde olmuştur. Öyle ki, 1950 yılında dekara ortalama 16.4 kg olan üretim, 1960’ta 29.1 kg, 1970’te 104.8 kg 1975’te ise 103.9 kg olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1). Bu yıldan sonra birim alandan elde edilen ürün miktarında yeni oluşturulan ve verim çağına gelmemiş fındık bahçelerinin de etkisi ile düşüşler görülmüştür. Ayrıca bu düşüşlerde, fındık tarımına pek de uygun olmayan alanlarda oluşturulan bahçelerdeki verimin düşük oluşu da etkili olmuştur. Gerçekten de, Doğu Karadeniz’de son yıllarda fındık bahçelerinin kıyıda 700-750 m yükseltilerde kurulması yanında, fındık tarımına elverişli olmayan ülkemizin diğer bölgelerine yayılması, bu azalışın önde gelen nedenlerdendir. Böylece, verim miktarında bahçelerin durumu da etkili olmaktadır. Nitekim günümüz itibariyle eski üretim bölgesinin yaklaşık 1/3’ü, yeni üretim bölgesinin ise 2/3’ü oldukça iyi nitelikli, az

²⁷ DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 178

eğimli veya taban arazide, genç ve hayli bakımlı fındık bahçelerinden oluşmakta ve bu bahçeler için yıllık verim dalgalanmalarına en fazla iklim şartlarındaki olumsuzluklar sebep olmaktadır. Bu durum, birbirini takip eden yıllarda gerçekleşen çok farklı rekolteleden de anlaşılmaktadır. Örneğin; 1975 yılında 317 bin ton olan üretimin 1980’te 250 bin, 1985’te ise 184 bin tona düşmesi iklim şartlarıyla açıklanabilmektedir. Öyle ki, bu yılların bir önceki ve bir sonraki yıllardaki üretim miktarları da bunu doğrulamaktadır. Nitekim ülke üretimi 1979 yılında 300 bin ton, 1981’de 351 bin ton, 1983’te 395 bin ton, 1984’te 300 bin ton ve 1986’da 300 bin ton olarak gerçekleşmiştir²⁸. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, birbirini takip eden yıllardaki aşırı rekolte değişimlerini iklim şartları dışında, başka nedenlerle izah etmek, fındık gibi çok yıllık bitkiler için pek de mümkün değildir.

Son dönemlerde tekrar artış gösteren birim alana verim, 1995’te dekara ortalama 87 kg, 2000’de 87.3 kg ve 2001 yılında ise 115.1 kg olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

Böylece değişik nedenlere bağlı olarak dalgalanmalar olsa da, ülkemizdeki fındık üretiminde artış yönünde çok belirgin değişiklikler olmuştur. Bu artış, birbirini tamamlayan ve aynı zamana denk gelen iki olgudan kaynaklanmıştır. Nitekim 1965 sonrasında, Türkiye ölçüsünde ticari gübre kullandırma çalışmalarının en yoğun olarak sürdürüldüğü ve her yönüne baş vurularak üreticinin alıştırılmasına çalışılan etkin bir dönem yaşanmıştır. Yine 1960’lı yılların başlarından itibaren eski üretim bölgesinde özellikle Ordu ve Trabzon’un sahil kesimlerinde en iyi nitelikli tarım arazilerinde, yeterli ve garantili taban fiyat uygulamalarının teşviyle yoğun olarak fındık dikimine geçilmiş ve bahçeler, 1970’li yıllarda tam verim çağına gelmeye başlamıştır. Ayrıca, destekleme alımları ile fındık üreticisine hem pazar garantisi verilmesi ve hem de dengesiz bir fiyat politikasının izlenmiş olması sonucu, bir yandan fındık üretim alanlarının hızla genişlemesi ve diğer yandan yeni üretim alanlarının daha verimli topraklara kayması, gübreleme, ilaçlama ve bakım tekniğindeki gelişmeler sonucu

---

²⁸ ÇETİN, E., 1988, *Türkiye’de Fındık Üretimi*. Türkiye Fındık Politikasının Esasları Sempozyumu. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, s. 80

dekara verimin artması ile 1970’li yıllardan itibaren de, fındık yetiştiriciliğini daha iyi nitelikle arazilerde yoğunlaştıran yine üretim bölgesindeki fındıklardan ürün elde edilmesi etkili olmuştur²⁹.

Diğer taraftan eski ve yeni üretim bölgelerinde birim alana farklı üretimlerin gerçekleştirildiği de görülmektedir. İklim şartlarına bağlı olarak ortaya çıkan verim dalgalanmasındaki benzerliğe karşılık, yaş, çeşit ve kültürel uygulamalardaki değişiklikler neticesinde, bölgeler arasında önemli farklar mevcuttur. Fındık bahçelerinin durumundan kaynaklanan bu olay neticesinde yeni üretim bölgesinde son iki yılda dekara verim, eski üretim bölgesinden daha fazladır (Tablo 4). Eski üretim bölgesinin en önemli üstünlüğünü oluşturan ve gerek çeşit, gerek standartlık ve gerekse ekolojiden kaynaklanan kalite unsuru, önemli ölçüde fiyat farkı yaratmayınca, yeni bölgenin yüksek yeri daha az yıllık verim dalgalanması bunun en önemli nedenidir. Günümüzde hızı yavaşlamış olsa da, yeni üretim bölgesinde verimli tarım arazilerine, karışık ve çoğu kalitesiz fındık çeşitlerinin dikimi sürmekte ve üretim alanları artmaktadır. Eski üretim bölgesinde ise ekonomik anlamda fındık yetiştirme sınırına erişildiğinden, alanların çok fazla genişlemesi söz konusu değildir. Nitekim bu durum eski ve yeni üretim bölgelerindeki fındık bahçeleri ve üretimlerinin Türkiye fındık üretimindeki oranları gözden geçirildiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Gerçekten de, 1965 yılındaki üretimin % 85.5’i doğu bölgesinden, % 14.5’i ise yeni üretim bölgesinden sağlanmış iken, 2001 yılındaki üretimin ancak % 58.7’si doğu üretim bölgesinde üretilmiştir. Hatta 2000 yılında gerçekleşen üretim, % 50.9’u yeni üretim bölgesine ait olup, böylece bu yıldaki üretimin ilk kez yarıdan fazlası bu bölgeden sağlanmıştır (Tablo 4). Kuşkusuz bu durum, yukarıda da ifade edildiği gibi, asıl üretim bölgesi dışındaki işletmelerin verilen fiyat desteğinden daha fazla yararlanmak için fındık dikim alanlarının hızla artmasının yanı sıra fiyat desteği sağlanırken kalite unsurunun dikkate alınmaması sonucu, birim alana daha fazla verim sağlayan kalitesiz türlerin çok yaygın olarak dikilmesinden ileri gelmiştir. Oysa, Doğu Karadeniz’in yanı sıra Batı Karadeniz ve Marmara Bölgesi’nin

---

²⁹ ÇETİN, E., 1988, a.g.m., s. 78-79

Çatalca-Kocaeli Bölümü de kaliteli fındık üretimi için elverişli bir ekolojiye sahiptir. Ancak, *Delisava* gibi düşük kalite fındık çeşitlerinin bu bölgelerde fazlaca dikilmiş olması, kaliteyi azaltmaktadır. Gerçi, aynı durum Doğu Karadeniz Bölümü'nün bir kısmı için de söz konusudur. Örneğin; çok verimli, fakat kalitesiz bir çeşit olan Giresun Sivrisi, oldukça yaygındır. Çünkü üreticiler, kalitesiz fakat yüksek verimli çeşitlerden daha fazla gelir elde eder olmuşlardır. Doğu Karadeniz'de dolayısıyla da ülkemizde fındığın, gerçek kalite de yetiştiği yöre, Piraziz ile Vakfıkebir arasındaki sahil kesimidir. Bu yöreden uzaklaştıkça kalite az veya çok düşmektedir³⁰.

Tablo 4. Türkiye'de Eski (Doğu) ve Yeni (Batı) Üretim Bölgelerine Ait Fındık Üretimleri, Dikim Alanları ve Verimin Yıllara Göre Durumu

Yıllar	Üretim (ton)					Dikim Alanı (ha)					Verim	
	Türkiye	Doğu	%'si	Batı	%'si	Türkiye	Doğu	%'si	Batı	%'si	Doğu kg/da	Batı kg/da
1960	58500	45500	78.5	12000	21.5	201250	190000	94.4	11250	5.6	24.5	106.7
1965	62000	53000	85.5	9000	14.5	233750	196000	83.9	37750	16.1	27.0	23.8
1970	255000	192000	75.3	63000	24.7	243300	204000	83.8	39300	16.2	94.1	160.3
1975	317000	210000	66.2	107000	33.8	305000	260000	85.2	45000	14.8	80.8	237.8
1980	250000	155000	62.0	95000	38.0	385000	262000	68.1	123000	31.9	59.2	77.2
1985	184000	106000	57.6	78000	42.4	405000	267000	65.9	138000	34.1	39.7	56.5
1990	376000	233000	62.0	143.000	38.0	435000	278000	63.9	157000	36.1	83.8	91.1
1995	435000	283000	65.1	152000	34.9	500000	295000	59.0	205000	41.0	95.9	74.1
2000	475000	233000	49.1	242000	50.9	544000	332000	61.0	212000	39.0	70.2	114.2
2001	624203	366265	58.7	257938	41.3	542560	320620	59.1	221940	40.9	114.2	11.6

Kaynak: İslam, A., 1997, a.g.m., s. 84-86-Yavuz, F. ve diğerleri 2001, a.g.e., s. 11

Görüldüğü gibi, fındık dikim alanları ve dekara verim, doğu (eski) ve batı (yeni) üretim bölgeleri arasında önemli değişiklikler göstermektedir (Tablo 4). Fındık alanları ve dekara verimde yeni üretim bölgelerinde meydana gelen artış, ülke üretimine de yansımıştır. Nitekim 1965 yılında Türkiye fındık bahçelerinin % 5.6'sını, üretiminin ise % 21.5'ini oluşturan batı bölgesi, 2001 yılı itibariyle ülke fındık bahçelerinin % 40.9'una, üretiminin ise % 41.3'üne sahipti (Tablo 4). Bütün bu veriler, fındık

³⁰ AYFER, M., 1984, *Dünya'da ve Türkiye'de Fındık*. Türkiye Ekonomisinde Fındığın Yeri ve Önemi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, s. 39

bahçelerinin batı bölgesine doğru yaygınlaştığını ve batıdaki fındık üretim payının gittikçe arttığını ortaya koymaktadır.

Fındık Bahçelerinin Dağılışı ve Üretim

Ülkemizde ilk defa Giresun ve Trabzon yöresinde başlayan fındık yetiştiriciliği, gerek fındığın çok değerli bir meyve olması ve gerekse tarımındaki bazı avantajları nedeniyle önce yakın çevredeki Ordu ve zamanla da Samsun, Rize ve Artvin yörelerine yayılmıştır. Nitekim bu illerden Ordu’da ilk defa fındık bahçeleri 1881-1815 yıllarında, Ordu kazası kaymakamı olan İbrahim Bey tarafından, Giresun’dan getirtilen fındık fidanlarının merkezin Ebulhayır mevkiinde, sahile yakın bahçelere dikilmesi ile başlamıştır. Daha sonra sahil boyunca yayılmaya başlayan fındık bahçeleri I. Dünya Savaşı sırasında Perşembe, Fatsa, Ünye ve Ulubey’in birçok sahil köyünde bulunmaktaydı³¹.

Savaş yıllarında fındık ihracatının duraklaması üzerine fındık dikiminin yavaşlaması söz konusu olmuş, ancak, Cumhuriyet’in ilanından sonra dış pazarlarla olan temasın kurulmasıyla, fındık tarımında bir canlanma başlamıştır. Bu dönemde fındık bahçeleri kıyıda iç kesimlere ve sahil boyunca genişlemeye devam etmiş ve 1950’li yıllarda sahil boyunda Çarşamba Ovası’na kadar yayılmıştır³².

Böylece ilk kez Doğu Karadeniz Bölümü’nde yayılmaya başlayan kültür ırkı fındık yetiştiriciliği, devletin fındığa 1964 yılından itibaren maliyetinin üzerinde fiyatlardan alım garantisini vermesi, diğer ürünlere oranla daha az işçilikle yetiştirilen bir ürün olması ve bölgeden dışarıya yönelik göçler gibi etkenlere bağlı olarak Orta ve Batı Karadeniz bölümleri ile Marmara Bölgesi’ne ve çok az da olsa diğer bölgelere yayılmıştır³³. Nitekim günümüz itibarıyla ülkemizde 33 ilde fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır (Tablo 5). Ancak ticarete konu olan yetiştiriciliğin tamamına yakını Ordu (% 28.4), Giresun (% 18.8), Sakarya (17.0), Samsun (% 10.5),

³¹ ÇEBİ, S., 1967, İktisadî Yönden Ordu İli. Ordu Ticaret ve Sanayi Odası Yay. No: 1, Ankara, s. 45

³² ÇEBİ, S., 1967, a.g.e., s. 45

³³ BOZOĞLU, M., 1999, Türkiye’de Fındık Piyasalarını Geliştirmeye Yönelik Alternatif Politikalar Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniv. Fen Bil. Enst. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s. 7-10

Trabzon (% 10.4), Düzce (% 9.0), Zonguldak (% 2.4), Kocaeli (% 1), Artvin (%0.8), Kastamonu (%0.5), Bartın (%0.2), İstanbul (%0.2) ve Rize (%0.2) illerinde gerçekleştirilmektedir. Bu iller, Türkiye üretimin % 99.6'sına (621192 ton), fındık bahçelerinin ise % 99.5'ine (539657.5 ha) sahiptir. Geriye kalan 20 ildeki üretim ise daha ziyade iç tüketime yöneliktir. Bunların ülke fındık bahçeleri (%0.5) ve üretimi (%0.4) içerisindeki oranları da bunu doğrulamaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. İllere Göre Fındık Bahçeleri, Üretimi, Çiftçi Sayısı ve Çiftçi Başına Üretim Miktarlarının Dağılışı

İller	Üretim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Çiftçi Sayısı	Çiftçi Başına Fındık Bahçesi (kişi/da)	Üretim (kg/da)	Çiftçi Başına Üretim (kg)
Ordu	168758.8	177729	108265	15.5	105.3	1641.6
Giresun	96689.0	117586	67716	14.3	121.6	1736.5
Sakarya	68347.7	106135	35250	19.4	155.3	3101.9
Düzce	61519.0	56372	37456	16.4	91.6	1505.0
Samsun	60769.9	65324	35699	17.0	107.5	1829.9
Trabzon	49203.6	64813	62878	7.8	127.8	1030.8
Zonguldak	13237.8	15146	15085	8.8	114.4	1004.0
Kocaeli	7065.0	6341	6896	10.3	89.8	919.5
Artvin	3773.5	4920	4770	7.9	130.4	1031.4
Kastamonu	3587.6	3290	7129	5.0	91.7	461.5
Bartın	2463.2	1481	3548	6.9	60.1	417.4
İstanbul	2185.0	1040	2436	9.0	47.6	426.9
Rize	2057.4	1015	2452	8.4	49.3	413.9
Sinop	653.4	808	1542	402	123.7	524.0
Bolu	627.4	565	975	6.4	90.1	579.5
Tokat	556.1	603	591	9.4	108.4	1020.3
Bursa	370.1	358	880	4.2	96.7	406.8
Bitlis	290.1	420	378	7.7	144.8	111.1
Gümüşhane	137.3	202	211	6.5	147.1	957.3
Karabük	61.5	38	189	6.4	61.8	201.1
Yalova	57.2	40	87	6.6	69.9	459.8
Isparta	42.5	70	90	4.7	164.7	777.8
Çanakkale	34.4	24	48	7.2	69.8	500.0
Kırklareli	33.3	47	67	5.0	141.1	701.5
Bilecik	9.5	7	59	1.6	73.7	118.6
Amasya	9.2	6	41	2.2	65.2	146.3
Antalya	5.6	6	34	1.6	107.1	176.5
Hatay	3.8	5	22	1.7	131.6	227.3
Kahramanmaraş	3.7	4	35	1.1	108.1	114.3
Adana	2.2	3	20	1.1	136.4	150.0
Elazığ	1.8	2	23	0.8	111.1	87.0
Mardin	1.7	2	27	0.6	117.6	74.1
Tekirdağ	1.2	1	16	0.8	83.3	62.5
Toplam	542559.5	624403	394915	13.7	115.1	1581.1

Kaynak: Tarım İl Müdürlükleri ile DİE Tarımsal Yapı , 2001, Ankara.

Ülkemizde fındık yetiştirilen alanlar, Çarşamba Ovası’nın doğusundan (Ordu il sınırı) Sarp’a kadar *I. Standart Bölge* veya *Eski Üretim Bölgesi*, Çarşamba Ovası’ndan Şile’ye kadar ise *II. Standart Bölge* veya *Yeni Üretim Bölgesi* olarak adlandırılmaktadır³⁴. Ayrıca I. Standart Bölgeye *Doğu*, II. Standart Bölgeye ise *Batı Bölgesi* de denilmektedir³⁵. Fiskobirlik ise ekonomik anlamda üretim yapılan fındık alanlarını dört bölgeye ayırmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre Artvin, Rize, Trabzon illeri *Trabzon Bölgesi*, Giresun ili *Giresun Bölgesi*, Ordu ve Samsun illeri *Ordu Bölgesi* ve Sakarya, Bolu, Zonguldak illeri de *Akçakoca Bölgesi*’ni oluşturmaktadır.

I. Standart bölgeyi oluşturan ve büyük ölçüde Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde kalan fındık bahçeleri, Gürcistan sınırımızdaki Sarp köyünden başlar. Artvin ilinde daha çok Borçka (2421.4 ha), Arhavi (700.8 ha), Hopa (302.8 ha) ile Murgul’un (316.0 ha) yanı sıra Merkez ilçe (30.0 ha), Ardanuç (1.6 ha) ve Yusufeli (0.9 ha) ilçelerinde üretimi yapılmaktadır. Rize ilinde ise çay tarımının yaygın olmasına da bağlı olarak fındık üretimine kıyıda yer alan ilçelerden Fındıklı (1724.9 ha.), Ardeşen (313.9 ha) ve Pazar (18.6 ha) ilçelerinde rastlanır. Bu ildeki fındık bahçeleri 1960’ta 6500 hektar iken 2001 yılında 2057.4 hektara düşmüştür. Bu azalışın en önemli nedeni, bu yıllardan sonra fındık yetiştiriciliğinin yerini çay tarımının alması, dolayısıyla da fındık bahçelerinin, çay bahçelerine dönüştürülmesi oluşturmıştır. Yaklaşık Of (Trabzon) ilçe merkezinin batısından itibaren ise (Çarşamba Ovası’na kadar), giderek monokültür bir tarım görünümü kazanmaya başlayan fındık bahçeleri, şehir ile kasaba yerleşim alanları dışında, kıyı kesimi boyunca pek fazla kesintiye uğramadan devam eder. Trabzon ve Ordu’nun bütün ilçelerinde tarımı yapılmasına rağmen iç kesimde ve yaklaşık 600-700 m yükseltilerde bulunan Trabzon’un Düzköy (54.2 ha), Tonya (26.9 ha), Çaykara (373.9 ha) ve Şalpazarı gibi ilçelerinde fındık bahçeleri artan yükseltiyle birlikte azalır ve yaklaşık 700 m yükseltilerden sonra ise hemen hemen ortadan kalkar. Trabzon’da en fazla fındık bahçesi, Merkez ilçenin (10376.8 ha) yanı sıra Arsin (6596.9 ha),

³⁴ İSLAM, A., 1997, a.g.m., s. 83

³⁵ YAVUZ, F., BİRİNCİ, A., PEKER, K., ATSAN, T., 2001, a.g.e., s.11

Yomra (6213.9 ha), Akçaabat (4826.1 ha) ve Araklı'da (4716.5 ha) bulunmaktadır. Bu ilçelerin fındık alanları il toplam fındık alanının (49203.6 ha) % 66.5'ini (32730.2 ha) oluşturur. Giresun'un ise Şebinkarahisar, Alucra ve Çamoluk ilçeleri hariç, geri kalan kısmında fındık bahçeleri 700-750 m yükseltilere kadar devam eder. Ancak en fazla fındık alanı yine kıyıda yer alan Merkez ilçe, Tirebolu, Espiye, Bulancak, Görele, Keşap ve Eynesil gibi ilçelerde bulunmaktadır. Aynı durum Ordu ili için de söz konusudur. Nitekim Ordu'da en fazla fındık bahçesi Fatsa (30015.1 ha), Merkez ilçe (32488.8 ha), Ünye (22588.6 ha), Ulubey (17279.7 ha), Perşembe (13970.4 ha) ilçelerinde bulunurken, artan yükselti ile birlikte iç kesimde yer alan Mesudiye (1080.2 ha), Aybastı (2047.7 ha.), Akkuş (2172.2 ha), Kabataş (2404.8 ha) ve Korgan (3646.1 ha) ilçelerinde iklim şartlarının olumsuz etkileri nedeniyle azaldığı görülmektedir.

Gümüşhane ilinin fındık bahçeleri ise Kürtün ve Torul ilçelerinde bulunmaktadır. Yaklaşık 137.3 ha'lık fındık alanının 136.7 hektar gibi çok büyük bir bölümü Kürtün, 0.6 hektarı ise Torul ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Gümüşhane ilindeki fındık bahçelerinin hemen hemen Kürtün ilçesi sınırları içerisinde kalması, arazisinin büyük bölümünün Karadeniz dağlarının kuzey yamaçlarında bulunmasından ileri gelmiştir.

I. Standart Bölge'yi oluşturan bu illerdeki fındık alanları, Türkiye fındık alanlarının % 59.1'ini (320619.6 ha.), üretiminin ise % 58.6'sını (366265 ton) sağlamaktadır. Bu iller içerisinde gerek alanı, gerekse de üretimi bakımından Ordu ili ilk sırada yer almaktadır. Aynı zamanda bu il, 168758.8 hektarlık alanı ve 177729 ton üretimi ile Türkiye'de ilk sırada bulunmaktadır. Ordu'yu 96689 hektarlık alanı ve 117586 ton üretimi ile Giresun ve 49203.6 hektarlık fındık bahçesi ve 64813 ton üretimi ile Trabzon takip etmektedir. Artvin 3773.5 hektar, Rize ise 2057.4 hektar fındık bahçesine sahiptir. Bu illerden Artvin'in fındık üretimi 4920 ton, Rize'nin ise 1000 (1015) tonu bulmaktadır. Gümüşhane'nin üretimi ise yıllık 200 ton civarındadır (Tablo 5, Şekil 2,3).

Karadeniz Bölgesi'nin Orta ve Batı Karadeniz bölümlerinde, özellikle Çarşamba Ovası'ndan sonra fındık bahçeleri monokültür olma

özelliğini yitirir. Daha küçük ve birbirinden uzak bahçeler olarak göze çarparlar³⁶.

Orta Karadeniz Bölümü’nde yer alan Samsun ilindeki fındık bahçeleri 60769.9 hektarlık bir alana sahiptir. Terme (26042.3 ha), Çarşamba (17710.1 ha), Salıpazarı (11457.9 ha), Tekkeköy (1725.7 ha) 19 Mayıs (1474.8 ha), Merkez ilçe (1422.0 ha), Bafra (852.0 ha), Alaçam (57.2 ha) ve Yakakent (27.9 ha) ilçelerinde dağılışı gösteren fındık bahçelerinden 65 bin ton (65324 ton) civarında fındık üretilmektedir.

Orta Karadeniz Bölümü’nde Tokat ve Amasya’da da fındık üretimi yapılmaktadır. Tokat’ta yaklaşık 556.1 hektar alana sahip olan fındık bahçelerinden yılda 1600 ton civarında (1603 ton) ürün elde edilmektedir. Fındık bahçelerinin hemen hemen tamamı Erbaa’da bulunmaktadır. Amasya’da ise 9.2 hektarlık fındık bahçesi Taşova’da bulunmakta olup, çoğu meyve vermeyen yaştaki ağaçlardan oluştuğu için yıllık, pek fazla (6-8 ton civarı) bir üretime sahip değildir.

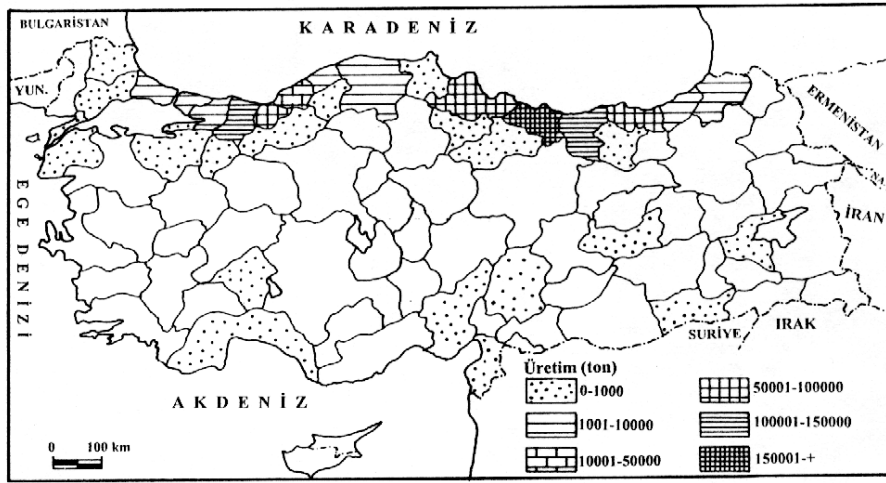

Şekil 2. Fındık Alanlarının İllere Göre Dağılışı.

Batı Karadeniz Bölümü’nde fındık yetiştirilen illeri ise Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bartın, Düzce, Bolu ve Karabük oluşturmaktadır. Bu bölümde en fazla fındık bahçesine ve üretime Düzce sahiptir. Nitekim bu

³⁶ DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 176

ilin fındık alanı miktarı 61519.0 hektar, üretimi ise 56372 ton civarında olup, fındık alanı bakımından Türkiye’de dördüncü, üretim bakımından ise altıncı sırada yer almaktadır. İlin sahip olduğu fındık bahçeleri Akçakoca (19440.6 ha), Merkez ilçe (16754.6 ha), Gümüşova (9659.1 ha), Yığılca (7238.8 ha), Çilimli (4347.5 ha) ve Gölyaka (4078.4 ha) ilçelerinde dağılışı göstermektedir.

Şekil 3. Fındık Üretiminin İllere Göre Dağılışı.

Düzce’yi 13237.8 hektarlık fındık alanı ve 15 bin tonun üzerinde üretimi ile Zonguldak takip etmektedir. Bu ilin sahip olduğu fındık bahçeleri başta Alaplı (6952.9 ha) ve Ereğli (5019.1 ha) olmak üzere Merkez ilçe (826.9 ha), Çaycuma (273.2 ha), Devrek (140.2 ha), Yenice (14.8 ha) ve Gökçebey’de (10.7 ha) bulunmaktadır.

Batı Karadeniz Bölümü’nde üçüncü sırada yer alan Kastamonu ise 3587.6 hektar fındık bahçesine ve yıllık 3240 ton kadar bir üretime sahiptir. Kastamonu’da fındık bahçeleri kıyıya yakın ilçelerde toplanmıştır. Nitekim bu ildeki fındık bahçelerinin dağılımı yapıldığında tamamı İnebolu (1353.2 ha), Cide (1116.8 ha), Bozkurt (861.8 ha) Abana (164.3 ha) ve Çatalzeytin (91.5 ha) ilçelerinde bulunmaktadır.

Bartın’daki fındık bahçelerinin ise önemli bir kısmı Merkez ilçe (1063.4 ha) sınırları içinde olmak üzere Kurucasıle (628.7 ha), Amasra

(403.9 ha) ve Ulus (367.2 ha) ilçelerinde toplanmıştır. Bu ilin yıllık üretimi 1450 tonun (1481 ton) üzerindedir.

Sinop ilinde yıllık yaklaşık 800 tonun üzerindeki (808 ton) üretim, Boyabat (233.3 ha), Erfelek (214.7 ha), Türkeli (68.1 ha), Merkez ilçe (63.7 ha), Gerze (45.2 ha) ve Dikmen (38.4 ha) ilçelerindeki toplam 653.4 hektar fındık bahçesinden elde edilmektedir.

Batı Karadeniz Bölümü’nde Bolu ilindeki fındık bahçelerinin büyük bölümü Düzcce’nin il olmasından sonra bu ilin sınırları içerisinde kalmıştır. Bu ilin sahip olduğu fındık alanı miktarı 627.4 hektar olup, fındık bahçeleri başta Mudurnu (582.8 ha) olmak üzere, Merkez ilçe (26.4 ha) ve Mengen (18.2 ha) ilçelerinde yer almaktadır. Yıllık üretimi ise 120 ton (119 ton) civarındadır.

Karabük ilinde ise 121.5 hektar fındık alanı bulunmakta olup, yıllık üretimi 20 ton (18 ton) civarındadır.

Karadeniz Bölgesi dışında hem fındık alanları, hem de üretim bakımından ikinci sırada Marmara Bölgesi gelmektedir. Bu bölgedeki fındık yetiştiriciliği, Batı Karadeniz Bölümü’nde olduğu gibi, 1950’den sonra iç göçler yolu ile bu bölgeye yerleşen Doğu Karadeniz’den göç eden aileler tarafından başlatılmıştır. Bu bölgede başta Sakarya olmak üzere Kocaeli, İstanbul, Bursa, Yalova, Çanakkale, Kırklareli, Bilecik ve Tekirdağ’da fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Fındık yetiştiriciliğinin önemli bir bölümü de Çatalca-Kocaeli Bölümü sınırları içerisinde bulunan Sakarya, Kocaeli (bir bölümü) ve İstanbul illerinde gerçekleştirilmektedir.

Bu illerin içerisinde de Sakarya, gerek üretimi, gerekse de fındık alanı itibarıyla ilk sırada yer almaktadır. Gerçekten de Marmara Bölgesi’ndeki toplam 78103.4 hektarlık fındık bahçelerinin 68347.7 ha’sı, yani % 87.5’i, üretiminin ise (113993 ton) % 93.1’i (106135 ton) gibi büyük bir bölümü bu ilden elde edilmektedir. Sakarya sadece Marmara Bölgesi’nde değil, Türkiye genelinde de hem üretim, hem fındık alanı itibarıyla Ordu ve Giresun’dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 5, Şekil 3). Sakarya ilinin tamamında fındık tarımı yapılmasına rağmen en fazla fındık bahçesi; Kocaeli (17595.8 ha), Karasu (16907.4 ha), Hendek (12219.3 ha) ve Akyazı

(6422.9 ha) ilçelerinde bulunmaktadır. Bu ilçelerin toplam fındık alanı 53145.4 ha olup, bunun da il fındık alanı içerisindeki oranı % 77.8 kadardır. Bu ilçelerden Kocaali ve Akyazı ilçeleri arazilerinin bir kısmı da Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

Sakarya'yı 7065.0 hektar fındık alanı ve 6340 ton kadar üretimi ile Kocaeli takip etmektedir. Bu ilde fındık bahçelerinin % 77.7 gibi büyük çoğunluğu (¾'den fazlası) Kandıra (5489.5 ha) ilçesinde bulunmaktadır. Geri kalan fındık bahçeleri ise Merkez ilçe (1236.6 ha) başta olmak üzere Gölcük (264.9 ha), Körfez (27.8 ha), Karamürsel (26.7 ha) ve Gebze (19.5 ha) ilçelerinde dağılışı göstermektedir.

İstanbul'un ise 2185.0 hektarlık fındık alanları toplamının büyük bir bölümü Şile ilçesi (1690.8 ha) sınırları içerisinde yer almaktadır. Fındık bahçelerinin bulunduğu diğer ilçeleri ise Beykoz (484.5 ha) ve Ümraniye (9.7 ha) oluşturmaktadır. İstanbul'un kabuklu fındık üretimi ise 1000 tonun (1040 ton) üzerindedir.

Marmara Bölgesi'nde fındık yetiştirilen diğer önemli bir il de Bursa'dır. Yaklaşık 370.1 hektar fındık bahçesi ve 350 tonun üzerinde üretimi bulunmaktadır. Fındık bahçeleri İnegöl (179.9 ha), Mustafa Kemalpaşa (82.3 ha), Orhangazi (68.6 ha), Gemlik (19.0 ha), Yenişehir (10.6 ha) ve İznik (9.7 ha) ilçelerinde dağılmıştır.

Marmara Bölgesi'ndeki diğer fındık yetiştirilen illeri Yalova (57.2 ha), Çanakkale [(Lapseki (29.5 ha), Çan (4.9 ha)], Kırklareli [(Vize (16.2 ha), Demirköy (10.8 ha) ve Merkez ilçe (6.3 ha)], Bilecik (9.5 ha) ve Tekirdağ (1.2 ha) oluşturmaktadır. Bu illerin Marmara Bölgesi fındık bahçeleri içerisindeki oranı %0.2 (135.6 ha), üretimi ise sadece %0.1 (119 ton) kadardır.

Akdeniz Bölgesi'nde üretim Antalya [(Merkez ilçe (5.4 ha), Akseki (0.2 ha)], Isparta (42.5 ha), Hatay (3.8 ha), Kahramanmaraş (3.7 ha) ve Adana (2.2 ha) ile temsil edilir. Bu bölgedeki toplam fındık alanı miktarı 57.8 hektar, üretim ise 88 ton civarındadır.

Doğu Anadolu'da Bitlis ve Elazığ illerinde fındık bahçeleri bulunmaktadır. Bitlis'in sahip olduğu 290.1 hektar fındık bahçesi Hizan

ilçesinde bulunmakta olup, yıllık üretimi 420 ton kadardır. Elazığ’ın fındık alanı ise 1.4 hektar olup, üretimi sadece 4 ton civarındadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise, 1.3 hektarlık alana ve çok az üretime (2-3 ton) sahip Mardin ili ile temsil edilmektedir.

Türkiye’de fındık yetiştiren çiftçi sayısı 394915 kişi olup, aileleri ile birlikte bu rakam iki milyondan fazla kişiyi direkt olarak ilgilendirmektedir. Bunlara toprak sahipleri dışında fındık işletmelerinde ve hasat işlerinde çalışan işgücü ve aileleri de ilave edildiğinde fındık tarımından geçimini sağlayanların sayısının çok daha fazla olduğu ortaya çıkar. Böylece, Türkiye ekonomisinde ne derece önemli bir yere sahip olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Esas itibariyle ülke ihracatındaki katkısından kaynaklanan bu önem, özellikle Giresun, Ordu, Trabzon, Sakarya, Düzce, Samsun gibi illerde en büyük orana sahiptir. Bu illerde fındık, üretiminden işlenmesi ve ihracatına kadar sadece bölge ekonomisine değil, ülke ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda sosyal, hayatı da etkilemektedir. Nitekim fındık; üretici, toplayıcı, taşıyıcı, işleyici, komisyoncu, tüccar ve ihracatçılar olarak yüz binlerce ailenin doğrudan geçimini sağladığı bir tarım faaliyetidir.

Ülkemizde çiftçi başına ortalama 13.7 dekar fındık bahçesi düşmektedir. Ancak üreticiler bakımından bu rakamın farklılık göstermesi söz konusudur. Aynı durum illere göre çifti başına düşen fındık arazisi için de geçerlidir. Nitekim ülkemizde üretici aile başına ortalama en fazla fındık bahçesi Sakarya (19.4 kişi/da), Samsun (17.0 kişi/da), Düzce (16.4 kişi/da), Ordu (15.5 kişi/da) ve Giresun’da (14.3 kişi/da), buna karşılık en küçük arazi miktarı ise Mardin (0.5 kişi/da), Elazığ (0.6 kişi/da), Tekirdağ (0.8 kişi/da), Adana (1.1 kişi/da) ve Kahramanmaraş (1.1 kişi/da) illerinde düşmektedir (Tablo 5).

Türkiye’de çiftçi nüfusla ilgili bir diğer hususu, fındık tarımı ile uğraşan çiftçinin % 84.1’inin 1-24 dekar arasında araziye sahip olması oluşturmaktadır. Nitekim 2001 yılı itibariyle 5425595 dekar olan fındık bahçelerinin % 53.2’sine (2884355.0 da) bu çiftçi aileler sahiptir. Başka bir ifadeyle 1-24 dekar tarım arazisine sahip çiftçi aile sayısı 332081 olup, çiftçi aile başına ortalama 8.7 dekar arazi düşmektedir. Bu da, ülkemizdeki fındık

tarımının küçük aile işletmelerinden oluştuğunu göstermektedir. Ayrıca bu işletmelerde, çoğunlukla tek ürün olarak fındık tarımı yapılmaktadır. Hayvancılık ve tarla tarımı ise büyük ölçüde geçim tipi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Böylece, yılda 300-500 kg'dan 2-4 ton arasında fındık üreten çiftçi aile sayısı % 80, hatta %85 civarındadır. Fındık üreticilerinin % 9.2'sinin 25-36 dekar arasında arazisi mevcutken, 49 dekar ve daha fazla fındık bahçesine sahip çiftçilerin oranı ise sadece % 6.7 kadardır (Tablo 6).

Türkiye'de 2001 yılı itibarıyla ortalama olarak dekara gerçekleşen üretim miktarı 115.3 kg'dır. Fındık tarımının yapıldığı iller bazında ise üretim, 47.6 kg ile 164.7 kg arasında değişmektedir. Dekara en fazla üretim Isparta (164.7), Sakarya (155.3 kg), Gümüşhane (147.1 kg) ve Çanakkale'de (141.1 kg), en düşük üretim ise İstanbul (47.6 kg), Rize (49.3 kg), Bartın (60.1 kg) ve Karabük (61.8 kg) gibi illerde gerçekleşmiştir. Eski ve yeni üretim bölgeleri olarak adlandırılan ekonomik üretim bölgelerinde ise dekara en fazla verim Sakarya (155.3 kg), Artvin (130.4 kg), Trabzon (127.8 kg), Giresun (121.6 kg), Samsun (107.5 kg) ve Ordu (105.3 kg) illerinde gerçekleştirilmiştir (Tablo 5).

Tablo 6. Arazi Büyüklüklerine Göre Çiftçi Aile Sayısı ve Arazi Dağılımı.

Arazi (da)	Büyüklüğü	Çiftçi Aile Sayısı	%'si	Fındık Alanı (da)	%'si
0-12		238314	60.3	1311941.6	24.2
13-24		93767	23.8	1572413.4	29.0
25-36		36149	9.2	1046258.9	19.2
37-48		13722	3.5	559286.0	10.3
49-60		6080	1.5	317426.1	5.9
61 +		6883	1.7	618269.0	11.4
Toplam		394915	100.0	5425595.0	100.0

Kaynak: İl Tarım Müdürlükleri ile Gazi Üniv. İ.İ.B.F., Ekonometri Böl. Fındık Alanları Projesi Nihai Raporu, 1992, Ankara.

Çiftçi aile başına ortalama üretim miktarı, Türkiye geneli için 1581.1 kg dır. Bu miktar, fındık yetiştirilen illere göre değişmektedir. Örneğin; çiftçi aile başına en yüksek ortalamalar Sakarya (3010.9 kg), Samsun (1829.9 kg), Giresun (1736.5 kg) ve Ordu (1641.6 kg) illerinde görülmektedir. Aynı zamanda bu iller, Türkiye ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir. Diğer

findık yetiştirilen illerin tamamında ise, çiftçi aile başına üretim Türkiye ortalamasının altındadır ve aile başına en düşük üretim miktarına Tekirdağ (62.5 kg), Mardin (74.1 kg), Elazığ (87.0 kg) ve Kahramanmaraş (150.0 kg) illerinde rastlanılmaktadır (Tablo 5). Böylece ülkemizdeki üreticilerin büyük çoğunluğunun yılda birkaç yüz kg ile 15 ton arasında findık ürettiği belirtilebilir. Bundan fazla ürün elde eden çiftçi sayısı ise çok fazla değildir. Özellikle Doğu Karadeniz, kısmen de Orta Karadeniz Bölümü’nde topoğrafik nedenlerden dolayı tarım arazilerinin azlığının yanı sıra, miras yoluyla da gittikçe parsellerin küçülmesi ve zaman zaman iklim şartlarının olumsuz etkileri, yıllık üretimi önemli ölçüde etkilemektedir.

Türkiye’nin Dünya Fındık Üretimi ve Ticaretindeki Yeri

Dünyada bir çok ülkede findık tarımı yapılmakla birlikte, bugün ekonomik anlamda findık üreten ülkeleri başta Türkiye olmak üzere İtalya, İspanya, ABD ve Yunanistan oluşturmaktadır (Tablo 7). Gerçekten de bu ülkeler, dünya findık alanlarının 98.4 gibi çok büyük bir oranına sahiptir. Ayrıca son yıllarda Türk Cumhuriyetleri, Çin, İran, Fransa gibi ülkelerde üretimlerini artırmışlardır. Bu ülkelerin yanı sıra çok sayıdaki diğer yetiştirici ülkenin bugünkü üretimleri, dünya piyasalarını etkileyebilecek düzeyde değildir. Nitekim bu ülkelerin üretimleri iç tüketimlerini karşılamadığı için, aynı zamanda findık ithal etmektedirler. Bu ülkeler içerisinde sadece Türk Cumhuriyetlerinin son yıllarda gerek üretim miktarında, gerekse de dünya ticaretindeki payının az da olsa arttığı dikkat çekmektedir.

Fındık üretiminde olduğu gibi, findık alanları bakımından da Türkiye, yaklaşık 542 bin hektarlık alanı ile ilk sırada bulunmaktadır. Türkiye’den sonra 65 bin hektarlık alanı ile İtalya gelmektedir (Tablo 7). Ancak, bu ülkenin findık alanları üretim maliyetinin yüksek olması, dünya piyasalarındaki Türk fındığı ile rekabet edememesi gibi nedenlere bağlı olarak son yıllarda sürekli bir azalış içindedir. Nitekim 1985’de 76890 hektar olan findık alanları 1990’da 80 bin hektara çıkmış, ancak bu yıldan sonra azalmaya başlamış ve 1995 yılında 65 bin hektara kadar düşerek, günümüzdeki findık alanlarını oluşturmaktadır (Tablo 7).

İtalya'da olduğu gibi İspanya'da da fındık alanları, son yıllarda azalmaya başlamıştır. Özellikle *Torrogona* bölgesinin fındık yetiştirilmesi için yeterli yağış şartlarına sahip olmaması nedeniyle verimin düşük ve üretim maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenlerle fındık bahçelerinin sökülmesi, bu azalışın en önemli nedenleridir³⁷. Nitekim 1990 yılında 37000 hektar olan fındık alanları, 1995 yılında 26000 hektara gerilemiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Dünyadaki Fındık Alanlarının Ülkelere Göre Dağılımı (ha)

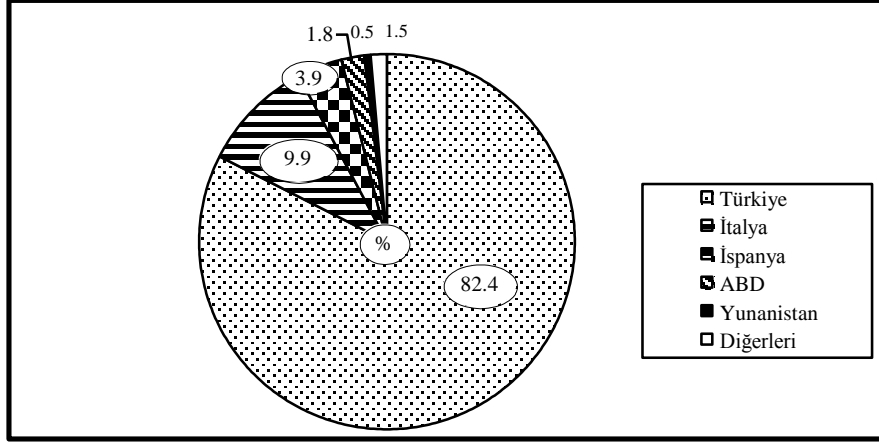
Yıl/Ülke	Türkiye	%'si	İtalya	%'si	İspanya	%'si	ABD	%'si	Yun.	%'si	Diğerleri	%'si	Toplam
1975	305000	75.1	60678	14.9	30300	7.5	7900	1.9	-	-	2385	0.6	406263
1980	385000	75.9	76634	15.1	34000	6.7	8890	1.8	-	-	2715	0.5	507239
1985	405000	76.4	76890	14.5	36290	6.8	8890	1.7	-	-	3240	0.6	530310
1990	435000	75.8	80000	13.9	37000	6.5	12000	2.1	5150	0.9	4785	0.8	573935
1995	500000	81.3	65000	10.6	26000	4.2	12100	2.0	3620	0.6	7830	1.3	632550
2000	544000	82.4	65000	9.9	26000	3.9	12000	1.8	3620	0.5	9650	1.5	660270

Kaynak: Fiskobirlik kayıtları.

ABD'de 1975 yılında 7900 ha olan fındık alanları, 1990 yılında Oregon ve Washington'da oluşturulan yeni fındık bahçeleri ile 12000 ha ulaşmıştır. Yunanistan'da ise 1985 yılından sonra fındık dikimine hız verilmiş ve 1990 yılında 5150 ha fındık bahçesi oluşturulmuştur. Ancak İtalya ve İspanya'da da fındık alanlarının azalışına etki eden sebeplerden ötürü, 1990 yılından sonra sökülen fındık bahçeleri sonucu dikim alanları 3620 ha düşmüştür. Türk Cumhuriyetleri (Tacikistan, Azerbaycan, Kırgızistan), İran, Çin, Portekiz, Fransa, Gürcistan, Beyaz Rusya, Rusya ve Moldova Cumhuriyeti gibi sayıları 50'yi bulan ülkelerin fındık alanları ise sadece % 1.5' lik bir orana sahiptir (Tablo 7, Şekil 4).

Böylece dünya fındık üretim alanları 1975 yılında 406263 ha iken, 2000 yılı itibarıyla 660270 ha ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle dünya fındık alanlarında bu devrede yaşanan % 62.5'lik artış, esas itibarıyla Türkiye'deki fındık alanlarının artışından kaynaklanmıştır.

³⁷ BOZOĞLU, M., 1996, Türkiye ve Dünya Fındık Piyasalarındaki Gelişmeler. Ankara Üniv. Ziraat Fak, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Semineri, Ankara s. 17-25

Şekil 4. Dünyadaki Fındık Alanlarının Ülkelere Göre Dağılımı (2000)

1993-2001 dönemi ortalamasına göre Türkiye, İtalya, ABD ve İspanya’ya ait yıllık üretim 640426 tondur. Bu ülkeler içerisinde kabuklu fındık üretiminde % 71.7 ile ilk sırayı Türkiye almaktadır. Ülkemizi % 16.7 lik payla İtalya, % 4.1 ile ABD ve % 2.1’lik oranı ile İspanya takip etmektedir. Diğer yetiştirici ülkelerin oranı ise % 5.4 olup, çok fazla bir öneme sahip değildir (Tablo 8).

Tablo 8. Dünya Fındık Üretiminin Ülkelere Göre Dağılımı (1993-2002 ortalaması)

Ülkeler	Üretim (1993-2002 Ort.)	%’si
Türkiye	485 149	71.7
İtalya	112 869	16.7
ABD	28 070	4.1
İspanya	14 338	2.1
Çin	9 857	1.4
İran	7 171	1.1
Türk ülkeleri	4 603	0.7
Fransa	4 140	0.6
Yunanistan	4 062	0.6
Diğerleri	6 831	1.0
Toplam	677 090	100.0

Kaynak: Karadeniz Fındık ve Mamülleri İhracatçılar Birliği istatistikleri.

Dünya fındık piyasasında söz sahibi olan ülkelerin 2000 yılı itibariyle üretim miktarları gözden geçirildiğinde, hemen hemen $\frac{3}{4}$ ’ünün Türkiye’de üretildiği görülmektedir. Nitekim Türkiye dünya fındık

üretiminin % 74.9 unu sağlayarak üretimde rakipsiz durumdadır (Tablo 9). Ancak, dünya fındık alanlarının % 82.4'üne sahip bulunan Türkiye'nin, dünya üretiminin % 74.9'unu, buna karşılık dünya fındık alanlarının % 9.9'una sahip İtalya'nın dünya üretiminin % 15.4'ünü gerçekleştirdiği göz önüne alındığında, dekara verimin ülkemizden yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de ülkemiz için verim artışının alan genişlemesinden daha büyük bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Dünya fındık üretiminin en önemli kısmını elinde bulunduran Türkiye, 1980 yılında % 59.5 olan payını, 2000 yılında % 74.9'a çıkarmıştır. Başka bir anlatımla, dünya fındık üretiminin $\frac{3}{4}$ 'ü ülkemize aittir. Türkiye'yi % 15.3 ile İtalya, % 2.9 ile ABD ve % 2.4'lük oranı ile İspanya izlerken, Yunanistan'ın oranı sürekli düşerek %0.3'e inmiştir. Buna karşılık, 1995 yılından itibaren Türk Cumhuriyetlerinin oranı artarak, dünya üretiminin % 1.0'ını oluşturmaktadır. İran, Çin, Fransa, Gürcistan, Rusya, Portekiz ve çok sayıdaki diğer yetiştirici ülkelerin oranı ise % 3.1 kadardır (Tablo 9, Şekil 5).

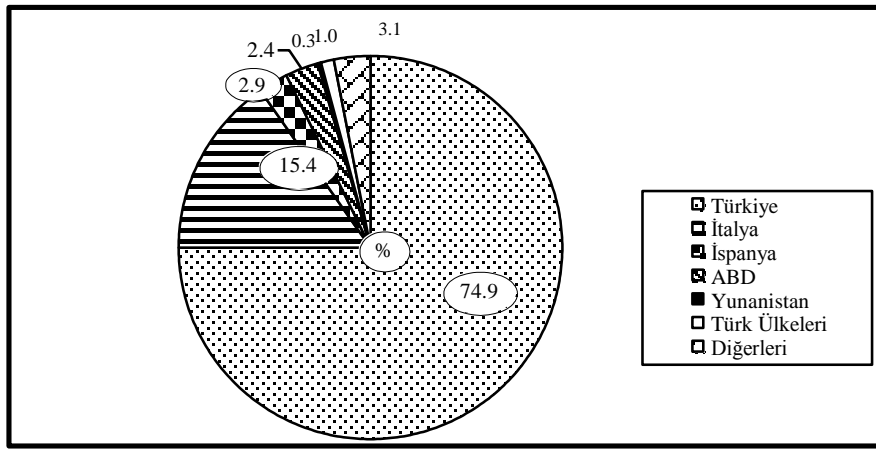
Tablo 9. Dünya Fındık Üretiminin Yıllar İtibariyle Ülkelere Göre Dağılımı (%)

Yıl/Ülke	Türkiye	İtalya	ABD	İspanya	Yunanistan	Türk Ülkeleri	Diğer	Toplam
1980	59.5	24.0	3.3	7.1	2.1	-	4.0	100.0
1985	48.0	31.3	6.0	8.1	1.9	-	4.7	100.0
1990	67.1	19.6	3.5	3.8	1.2	-	4.8	100.0
1995	69.8	18.2	5.4	2.4	0.7	0.8	2.7	100.0
2000	74.9	15.4	2.9	2.4	0.3	1.0	3.1	100.0

Kaynak: <http://apps.fao.org/page>

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye, fındık üretiminde önemli bir ülke olmasına rağmen, zorunlu bir tüketim maddesi olmaması ve fiyatının nispeten yüksek olması nedeniyle, yurt içi tüketimi oldukça azdır. Üretiminin yaklaşık % 85-90'ı gibi büyük bir kısmı ihraç edilen fındık, bu yönüyle ihracata dönük bir ürün niteliği taşımaktadır. Özel sektör ve Fiskobirlik tarafından gerçekleştirilen fındık ihracatı, yıllara göre değişmekle birlikte, genel olarak artış göstermiştir. Önceleri kabuklu fındık şeklinde yapılan ihracat, zamanla dış piyasalardaki değişmelere bağlı olarak işleme sanayinin gelişmesiyle, bugün ihracatın çok büyük bir bölümü iç fındık olarak yapılmaktadır. Bu amaçla fındık, önemli bir kısmı Ordu, Giresun,

Trabzon, Samsun, Sakarya, Düzce, Bolu ve Kocaeli gibi illerde bulunan, 10-660 ton/yıl kapasitesine sahip 157 fabrikada işlenmektedir³⁸. Günümüzde genel olarak kabuklu fındık, iç fındık, fındık ezmesi, fındık unu, fındık püresi, fındık yağı ve işlenmiş fındık olmak üzere 7 ana grup altında gerçekleşen ihracata konu olan ürün sayısı 48’dir³⁹.

Şekil 5. Dünya Fındık Üretiminin Yıllar İtibariyle Ülkelere Göre Dağılımı (2000).

Türkiye’nin ihracatında fındığın daima önemli bir yeri olmuştur. Nitekim 1980’li yıllarda toplam ihracatımız içindeki payı % 15’lere kadar ulaşmaktaydı. 1993-2002 yılları ortalamasına göre ise Türkiye’nin toplam ihracatında fındığın payı % 3-4 arasında değişmektedir. Aynı dönem itibariyle % 12-13 olan tarım ürünleri ihracatının ise ¼’ünü oluşturmaktaydı⁴⁰.

Dünyada 87 ülkeye ulaşan Türkiye fındık ihracatı içinde Avrupa Birliği ülkeleri önde gelmektedir. Bu ülkeler içerisinde de 1993-2002 dönemi ortalamasına göre fındık ihracatımızın yaklaşık % 36.2’sini gerçekleştirdiğimiz Almanya ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla İtalya (% 11.2), Fransa (% 8.9), Hollanda (% 6.6), Belçika (% 5.0), İsviçre

³⁸ YAVUZ, F., BİRİNCİ, A., PEKER, K., ATSAN, T., 2001, a.g.e., s. 12

³⁹ KILIÇ, O., 1996, *Türkiye Fındık Politikası*. Fındık ve Diğer Sert Kabuklu Meyveler Sempozyumu. Ondokuz Mayıs Üniv. Ziraat Fak. Samsun, s. 100-102.

⁴⁰ Karadeniz Fındık ve Mamülleri İhracatçılar Birliği Raporu, Giresun

(% 4.4), İngiltere (% 4.3), Avusturya (% 4.1), İsveç (%3.8), ABD (% 2.6) ve İspanya (% 2.3) gibi ülkeler takip etmektedir. İhracatın gerçekleştirildiği diğer önemli ülkeleri; Rusya (% 1.3), Yunanistan (% 1.2), İsrail (%1.1) Çek Cumhuriyeti (%0.8), Avustralya (%0.8), Polonya (%0.7), Güney Afrika (%0.6) ve Mısır (%0.6) gibi ülkeler oluşturmaktadır. Bunların dışındaki diğer ülkelere gerçekleşen fındık ihracatımız ise % 1.2 gibi çok küçük bir paya sahiptir (Tablo 10). Bununda önemli bir bölümü 2001 yılından itibaren Japonya ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne gerçekleştirilmiştir. Şüphesiz bu ülkelere yönelik ihracatın artmasında yapılan tanıtımların önemli etkisi olmuştur. Hatta Çin'de Türk fındığını tanıtmak için, Karadeniz Fındık ve Mamülleri Birliği tarafından yapılan yarışmada, 2000'e yakın isim arasında *enerji veren kutsal yemiş anlamına gelen, Weizhengu* seçilerek bu şekilde tanınması sağlanmıştır.

Tablo 10. Türkiye İç Fındık İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı (1993-2002 Ortalaması)

Ülkeler	Miktar (ton)	%'si	Ülkeler	Miktar (ton)	%'si
Almanya	80314	36.2	Çek Cumhuriyeti	1826	0.8
İtalya	24980	11.2	Avustralya	1693	0.8
Fransa	19655	8.9	Polonya	1509	0.7
Hollanda	14720	6.6	Güney Afrika	1354	0.6
Belçika	11105	5.0	Mısır	1340	0.6
İsviçre	9875	4.4	Norveç	1028	0.5
İngiltere	9650	4.3	Güney Kore	930	0.4
Avusturya	9140	4.1	Danimarka	815	0.4
İsveç	8394	3.8	Kanada	721	0.3
ABD	5670	2.6	Tunus	498	0.2
İspanya	5030	2.3	Lübnan	412	0.2
Rusya	2993	1.3	Suudi Arabistan	370	0.2
Yunanistan	2815	1.3	Diğerleri	2728	1.2
İsrail	2498	1.1	TOPLAM	222063	100.0

Kaynak: Karadeniz Fındık ve Mamülleri İhracatçılar Birliği istatistikleri.

Türkiye 1980-2000 devresi rakamlarına göre, dünya iç fındık ihracatının % 83.9'unu gerçekleştirmiştir. Yıllar itibariyle ise fındık ihracatımızda önemli artışlar görülmüştür. Nitekim 1980 yılında dünya iç

findık ihracatında % 78.3 olan Türkiye’nin payı, 1995’te % 95.3, 2000 yılında ise % 81 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Türkiye’nin Belirli Yıllardaki İç Fındık İhracatı ve Dünya İhracatındaki Oranı

Yıllar	Toplam İhracat (Ton)	Dünya İhracatındaki Oranı (%)
1980	101.516	78.3
1985	108.315	78.7
1990	195.645	86.1
1995	241.437	95.3
2000	178.220	81.0

Kaynak: Karadeniz Fındık ve Mamülleri İhracatçılar Birliği kayıtları.

Sorunlar ve Öneriler

XVIII. yüzyıldan beri geleneksel ihraç ürünlerinden biri olan fındığın, Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri vardır. Ülkemizde yaklaşık 395 bin kadar çiftçi ailesinin geçim kaynağı olan fındık tarımı, 33 ilde yapılmaktadır. Ancak, ekonomik anlamda Ordu, Giresun, Sakarya, Düzce, Trabzon, Samsun, Zonguldak, Kocaeli, Artvin, Bartın, İstanbul, Rize, Sinop, Bolu ve Tokat illerinde yetiştirilmektedir. Dünyada en uygun yetiştirme şartlarını ülkemizde, özellikle de Doğu Karadeniz Bölümü’nde bulmuştur. Aynı zamanda da dünyanın en kaliteli çeşitlerinin yetiştirildiği Doğu Karadeniz’de fındık bitkisi, yıl boyunca yağış alan, engebeli bir topoğrafik yapıya sahip, eğim değeri yüksek arazilerde erozyonu önleyerek toprağı da korumaktadır.

Devletin 1964 yılından beri uygulamış olduğu fiyat destekleme politikası ile fındık alanlarında bölge ve kalite ayırımının yapılmaması, fındık yetiştiriciliğinin diğer tarımsal ürünlere göre daha az işgücü gerektirmesi, üreticilerin verilen fiyat desteklerinden daha fazla yararlanma düşünceleri ve istekleri ile göçler gibi etkenler dikim alanlarının asıl üretim bölgesi dışındaki Batı Karadeniz Bölümü ve Marmara Bölgesi’ne ve diğer bölgelere yayılmasına neden olmuştur. Böylece ülkemizde fındık tarım alanları, 2001 yılı itibariyle 542559.5 hektara ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle, dünya fındık bahçelerinin % 82.4’ü ülkemizde bulunmaktadır. Yine son

yılların ortalamasına göre Türkiye, dünya üretiminin yaklaşık % 70- 75'ini, ihracatının ise % 80'inden fazlasını gerçekleştirmektedir.

Türkiye ekonomisi için, bu derece önemli olan bu ürünün yetiştirilme alanlarının dağılışı dengesizliğinden kaynaklananların yanı sıra, yetiştirilmesinden pazarlanmasına kadar önemli sorunları mevcuttur. Tespit edilen bu sorunların en önemlilerini ve çözüm önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Fındıkla ilgili en önemli sorunlardan birini, son yıllarda fındık bahçelerinin aşırı şekilde genişlemiş olması oluşturmaktadır. Şüphesiz bu durum, ülkemizde fındığın asıl yetişme bölgesi olan Doğu Karadeniz'in dışına taşan bölgelerde de yetiştirilmesinden kaynaklanmıştır. Bundan ötürü fındık dikim alanlarındaki artışı sınırlayabilmek için, 2844 Sayılı "*Fındık Üretimine Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi*" hakkında kanun çıkarılmıştır. Ancak bu kanunun, tam anlamıyla uygulanmaması fındık bahçelerinin esas üretim bölgesi dışında hızla çoğalmasına yol açmıştır. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için de kanunla sınırlandırılan yetiştirme bölgeleri dışında fındık bahçesi oluşturulması engellenmelidir. Özellikle de taban arazilerde oluşturulan fındık bahçeleri kaldırılmalıdır. Bu amaçla öncelikle bu alanlarda, alternatif tarım ürünleri belirlenmeli ve fındıktan vazgeçilmesi durumunda üreticinin ekonomik kaybı karşılanmalıdır. Aksi takdirde, çiftçiler sahip olduğu fındık bahçelerinin sökülmesine pek de yanaşmayacaktır. Ayrıca, tespit edilen alternatif ürünler, ekolojik ve ekonomik bakımdan sökülme yapılan yerlere uygun olmalı ve ürünlerle ilgili destekleme ve pazarlama şartları ortaya konulmalıdır. Böylece toprak, topoğrafya özellikleri, ekolojik, teknik ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak, arazilerin en verimli şekilde kullanılması planlanarak, fındık dikimi, belirlenen alanlara ve esaslara göre olmalıdır. Bu suretle fındık bahçelerinin aşırı genişlemesi önlenmiş olacaktır.

2. Fındık üretiminin önemli bir kısmını oluşturan Ordu, Giresun ve Trabzon gibi illerde geçimini fındıktan sağlayan çiftçilerin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartlar göz önüne alınmalı, fındık taban ve destekleme alım fiyatları bir taraftan üreticinin yaşam seviyesini arttıracak, diğer taraftan

ihracatın gelişmesini teşvik edecek şekilde belirlenmelidir. Bu yapılırken de fiyatların mümkün olduğu kadar hasattan önce açıklanması, iç ve dış pazarlama ile üreticilerin emeğinin değerlendirilmesi bakımından ne derece önemli olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, ülkemizdeki çiftçilerin küçük işletmelere sahip olmaları ve çoğunluğunun geçimlerini sadece fındıktan sağladıkları düşünülmeli ve belirlenen fiyatlar en azından maliyetinin % 20-30 üstünde tespit edilmelidir.

3. Ülkemizdeki fındık üreticilerinin diğer önemli bir sorununu da sermaye yetersizliği oluşturmaktadır. Gerçekten de üreticiler, gübre ve ilaç satın alınması ve hasattaki yabancı işgücü ücretleri için finansmana ihtiyaç duymakta ve ihtiyacını devlet kuruluşlarından (Tarım Kredi Kooperatifleri, Bankalar gibi) sağlayamadığı için, genellikle ürün karşılığında, yüksek maliyet ve şartlarla tüccar ve kırıcı gibi araçlardan almaktadır. Bu durumda, fındığın belirlenen fiyatın altında üreticinin elinden çıkmasına neden olmaktadır. Bu olayın önüne geçilmesi için, devlet kuruluşlarının fındık üreticisine hasat dönemine kadar gübre, kimyasal ilaç ve maddi destek sağlaması gerekir. Böylece zor durumda olan fındık yetiştiricilerinin gelirleri arttırılmış olacaktır

4. Fındık piyasasındaki ürün fazlalığına rağmen, üreticilerin fiyat desteği ile korunması çalışmaları dikim alanlarındaki artışı teşvik etmektedir. Uygulanan fiyat destekleme politikasından büyük fındık bahçelerine sahip yeni üretim bölgesindeki üreticiler daha fazla yararlanabilmektedir. Ayrıca, yukarıda da belirtildiği gibi, 2844 sayılı yasa ile fındık dikim alanlarına sınırlama getirilmesine rağmen, gerek bütün fındık üreticilerine fiyat desteği verilmesine devam edilmesi, gerek yasanın tam işlerlik kazanmayan özellikleri nedeniyle, halen izin verilmeyen alanlarda üretime ve yeni dikimlere devam edilmesi, fındık alanlarının yüzölçümünün gittikçe artmasına neden olmaktadır. Gerçi destekleme alımlarına 5 Nisan 1994 tarihindeki ekonomik kararlar hukuken son verilmişti. Ancak, hükümetler bu uygulamayı Fiskobirlik alımları şeklinde fiili olarak devam ettirmektedir. Bu da, fındık alanlarını sınırlandırma çabalarını engellemektedir. Bu nedenle destekleme alımlarının asıl yetiştirme bölgesindeki üreticilere, hatta eğimli

arazilerde fındık yetiştiriciliği yapanlarına yönelik gerçekleştirilmesi, yasanın işlerlik kazanmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca, diğer tarımsal ürünlerin yetiştirilmesine elverişli olan düz arazilerdeki fındık bahçelerinin sökülmesini de hızlandıracaktır. Diğer taraftan, eğim değeri yüksek ve erozyon tehlikesi fazla tarım alanlarının da korunması sağlanmış olacaktır.

5. Ülkemizde yetiştirilen fındıkların büyük çoğunluğunun kalitesi düşüktür. Bu nedenle gençleştirme yapılacak veya yeniden kurulacak bahçelere kesinlikle Tombul, Palaz ve Foşa gibi yüksek kaliteli çeşitler dikilmelidir. Karışık türlerden kurulmuş, düzensiz, verimsiz ve ekonomik ömrünü doldurmuş bahçeler yüksek nitelikli çeşitlerle, tekniğe uygun, düzenli bahçelere dönüştürülmelidir. Bahçelerde dekara ocak sayısı 40'ı aşmamalıdır. Bu amaçla kaliteli fındık çeşitlerinin fidanlarının üretimi ile ilgili kuruluşlarca, etkin ve düzenli bir biçimde ele alınmalı, planlama ve realize edilmelidir. Böylece fındık bahçelerindeki gençleştirme ve bakım şartlarının iyileştirilmesi gibi kültürel çalışmalarla fındık verim ve kalitesi yükseltilmelidir. Bu yapılırken de iklim şartlarından en az etkilenen kaliteli türlere öncelik verilmeli ve bu uygulama sayesinde yıllık üretim miktarında görülen dalgalanmaların önüne geçilmelidir. Ayrıca, fındık üretiminde son 20 yılda hem ürün miktarı ve hem de birim alandan alınan verim miktarının gösterdiği gelişmenin arttırılması için, daha bilinçli ve tekniğe uygun dikim ve uygulamaların yaygınlaştırılması ve mevcut fındık sahalarındaki ekonomik ömrünü tamamlamış bahçelerde gençleştirme yapılmalıdır.

6. Ülkemizde fındık yetiştiriciliğinde en önemli sorunlardan birini de son yıllardaki artışa rağmen, halen fındık üretiminde verimlilik düzeyinin, fındık üreten rakip ülkelere göre düşük oluşu teşkil etmektedir. Fındık bahçelerinin kurulduğu arazi yapısı, toprağın sıg ve organik maddelerce fakir olması, fındık bahçelerinin miras yoluyla sürekli küçülmesi, ocak dikim sistemine göre yapılan yetiştiricilikte ocakların genellikle çok sık dikilmiş olması, özellikle Doğu Karadeniz'deki fındık bahçelerinin önemli bir kısmının ekonomik ömrünü tamamlamış olması, bakım, gençleştirme, ilaçlama gibi tarım tekniklerinin yeterli ölçüde olmaması ve girdi uygulama yöntemlerinde yanlış uygulamaların yapılması, üreticilerin bu konuda bilgi

eksikliklerinin olması, fındığın genellikle daldan el ile hasat edilmesi ile hasat sonrasındaki harmanlama, kurutma ve depolama tekniklerinde görülen yanlış uygulamalar, fındığın verimliliğini düşüren en önemli etkenlerdir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak, dolayısıyla da birim alandan daha fazla verim elde edebilmek için, eskiden kalma yöntemlerle sürdürülen yetiştiricilikten vazgeçilerek, tekniğine uygun uygulamalara geçilmesinde çiftçilerin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, yeni oluşturulacak veya gençleştirilecek fındık bahçelerinde ikiden fazla çeşidin dikimi yapılmamalıdır.

7. Dünyadaki fındık üretiminin yaklaşık 2/3 ünü sağlamasına rağmen, ülkemizde uluslar arası bir fındık borsasının olmayışının, fındık fiyatlarının en büyük ithalatçı konumunda olan Almanya’da (Hamburg’ta) oluşmasına neden olduğu bilinmektedir. Bu durum, Türkiye’nin fındık piyasasındaki etkinliğini azaltmaktadır. Bu nedenle, dünya fındık piyasasında meydana gelen gelişmeleri anında yansıtarak, üretici ve tüccarları bilgilendirecek fındık borsasının ülkemiz de kurulması için, her türlü teknik ve mali desteğin sağlanması gerekmektedir. Böylece, borsa vasıtasıyla alıcı ve satıcıları bilgilendirmek suretiyle, fındık fiyatlarının gerçek piyasa fiyatlarına kavuşması sağlanmalıdır.

8. Ülkemiz, fındık yetiştiriciliğindeki konumunu koruyup devam ettirilebilmesi için, dünyadaki bütün gelişmeleri dikkatli bir şekilde izlemeli ve her şeyden önce fındık politikasını buna göre yönlendirmelidir. Bu yöndeki politikalar uzun vadeli planlanmalı, kısa süreli değişikliklerden kaçınılmalıdır. Ayrıca, Türkiye’nin elinde bulundurduğu yüksek pazar payını koruyabilmesi, hatta daha da arttırabilmesi için, pazar çeşitliliğini yükseltmek zorundadır. Bunun içinde günümüzde en önemli pazarı oluşturan AB ülkelerinin yanı sıra; Çin Halk Cumhuriyeti, Mısır, Çek Cumhuriyeti, İsrail, Polonya, Avustralya gibi ülkeler ile refah seviyesinin çok yüksek olduğu Danimarka, Norveç, Kanada, Japonya, Güney Kore, gibi ülkelere fındık ihracatı gerçekleştirebilmek için gerekli tanıtımların yapılması konusunda yeni politikalar geliştirerek yoğun çaba sarf etmelidir.

KAYNAKÇA

- AYFER, M., 1984, *Dünya'da ve Türkiye'de Fındık*. Türkiye Ekonomisinde Fındığın Yeri ve Önemi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- KILIÇ, O., 1996, *Türkiye Fındık Politikası*. Fındık ve Diğer Sert Kabuklu Meyveler Sempozyumu, Ondokuz Mayıs Üniv. Ziraat Fak. Samsun.
- AKOVA, Y., 2000, *Kuru ve Sert Kabuklu Meyvelerin Dış Pazar Araştırması*. İGEME, Ankara.
- AYHAN, Ü., OKAY, A.N., KAYA, H., 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Fındık Raporu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Fındık Arşt., Enst. Müd. Giresun,.
- BOZOĞLU, M., 1996, *Türkiye ve Dünya Fındık Piyasalarındaki Gelişmeler*. Ankara Üniv. Ziraat Fak, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Semineri, Ankara.
- BOZOĞLU, M., 1999, Türkiye'de Fındık Piyasalarını Geliştirmeye Yönelik Alternatif Politikalar Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniv. Fen Bil. Enst. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÇEBİ, S., 1967, İktisadî Yönden Ordu İli. Ordu Ticaret ve Sanayi Odası Yay. No: 1, Ankara, s. 45
- ÇETİN, E., 1988, *Türkiye'de Fındık Üretimi*. Türkiye Fındık Politikasının Esasları Sempozyumu, İktisadi Araştırma Vakfı, İstanbul.
- D.M.İ.G.M. 1974, Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Bülteni, Ankara.
- DOĞANAY, H., 1987, Ziraat Coğrafyası. Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Coğrafya Bölümü Ders Notları No: 23, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1995, Türkiye Ekonomik Coğrafyası (2. Baskı). Öz Eğitim Yay. No: 6, İstanbul
- Gazi Üniv. İ.İ.B.F., Ekonometri Böl. Fındık Alanları Projesi Nihai Raporu, 1992, Ankara.

- İSLAM, A., 1997, *Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Fındık Tarımı*. Doğu Karadeniz Bölgesi Tarımsal ve Sosyal- Ekonomik Problemlerin Çözümleri Sempozyum ve Paneli, Trabzon.
- İVGİN, H., 1998, *Giresun Kültüründe Fındık*. Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998), Giresun Belediyesi Kültür Yay. No: 2, İstanbul. Karadeniz Fındık ve Mamülleri İhracatçılar Birliği Raporları.
- ÖZBEK, S., 1978, Özel Meyvecilik. Çukurova Üniv. Ziraat Fak. Yay. No: 128, Adana.
- YAVUZ, F., BİRİNCİ, A., PEKER, K., ATSAN, T., 2001, Türkiye Fındık Sektörü Ekonometrik Modelinin Oluşturulması ve Politik Analizlerde Kullanımı. TUBİTAK Proje No: TARP/2561, Erzurum.